

Učenički sastavak u nastavi jezičnoga izražavanja

Radić, Ivona

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:795857>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti

Ivona Radić

Učenički sastavak u nastavi jezičnoga izražavanja

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Vesna Bjedov

Osijek, 2022.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti

Ivona Radić

Učenički sastavak u nastavi jezičnoga izražavanja

Diplomski rad

Humanističke znanosti, Interdisciplinarne humanističke znanosti, Metodike
nastavnih predmeta humanističkih znanosti

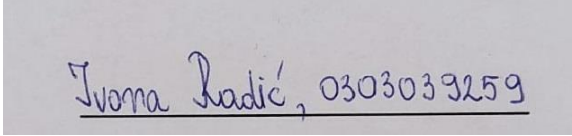
Mentorica: izv. prof. dr. sc. Vesna Bjedov

Osijek, 2022.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 13. listopada 2022.

Ivana Radić, 0303039259

Ime i prezime studenta, JMBA

Sažetak

Tema je ovoga rada učenički sastavak u nastavi jezičnoga izražavanja, ali i u nastavi Hrvatskoga jezika općenito. Cilj je rada prikazati učenički sastavak te njegovu zastupljenost u nacionalnom dokumentu *Kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*.

Na početku se govori o učeničkom sastavku općenito, zatim o ulozi i mjestu sastavka u nastavi jezičnoga izražavanja te ulozi učitelja u poticanju pisanog stvaralaštva. U sljedećem poglavlju o procesu nastajanja sastavka naglasak je na učenikovu pisanju sastavka, tipovima vezanoga teksta, kompoziciji učeničkoga sastavka te tematskim područjima učeničkih sastavaka. Posljednje poglavlje teorijskoga dijela rada posvećeno je učiteljevu čitanju učeničkih sastavaka. Ovom poglavlju također pripada njegovo vrednovanje i ocjenjivanje.

U istraživačkom se dijelu rada najprije donosi opis metodologije istraživanja, nakon čega slijede rezultati istraživanja. Naime, za potrebe je ovoga rada provedeno istraživanje o zastupljenosti učeničkoga sastavka u nacionalnom dokumentu *Kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* s ciljem prikaza i analize zadanih ishoda učenja u svim područjima Hrvatskoga jezika koji se odnose na učenički sastavak te njihove sadržaje i preporuke. Svi su podatci istraživanja prikazani u tablicama po razredima: 5., 6., 7. i 8. razred osnovne škole te 1., 2., 3. i 4. razred gimnazije.

Ključne riječi: učenički sastavak, nastava jezičnoga izražavanja, nastava Hrvatskoga jezika, osnovna škola, gimnazija, Kurikulum

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Učenički sastavak.....	2
2.1. Uloga i mjesto sastavka u nastavi jezičnoga izražavanja	2
2.2. Uloga učitelja u poticanju pisanoga stvaralaštva.....	4
3. Proces nastajanja učeničkog sastavka	5
3.1. Učenikovo pisanje sastavka.....	6
3.2. Tipovi vezanoga teksta.....	8
3.3. Kompozicija učeničkoga sastavka.....	9
3.4. Tematska područja učeničkih sastavaka.....	10
4. Učiteljevo čitanje učeničkih sastavaka.....	13
4.1. Vrednovanje i ocjenjivanje učeničkih sastavaka	14
5. Opis metodologije istraživanja.....	17
5.1. Rezultati istraživanja	17
5.1.1. Osnovna škola	17
5.1.2. Srednja škola	28
5. Zaključak.....	37
6. Literatura i izvori.....	39

1. Uvod

Učenički je sastavak dijelom nastave jezičnoga izražavanja, a samim time i dijelom cjelokupne nastave Hrvatskoga jezika. Budući da je jedno od temeljnih ciljeva nastave jezičnoga izražavanja stvaralačka uporaba jezika, uloga je sastavka u tom procesu vrlo očita. Međutim, iako se definicije sastavka razlikuju, autori koji su proučavali ovu tematiku slažu se da je stvaranje sastavka proces koji se uči i usavršava tijekom čitavoga obrazovanja.

Cilj je ovoga rada prikazati učenički sastavak u nastavi jezičnoga izražavanja, a rad će biti podijeljen na teorijski i istraživački dio.

U teorijskom će se dijelu rada opisati učenički sastavak te uloga i mjesto sastavka u nastavi jezičnoga izražavanja. Budući da je učitelj jedan od ključnih čimbenika u poticanju pisanoga stvaralaštva kod učenika, i o tome će u radu biti riječ. Zatim će se u sljedećem poglavlju govoriti o procesu nastajanja učeničkoga sastavka te o učenikovu pisanju sastavka kojemu pripadaju određene etape. Osim toga, opisan će se tipovi vezanoga teksta kojemu pripadaju opisivanje, pripovijedanje i raspravljanje. Kompozicija učenika često zadaje probleme, stoga je za što uspješnije savladavanje kompozicije potrebno provoditi određene vježbe, a to će sve biti prikazano u radu. Odabir teme također pripada procesu nastajanja sastavka pa će se tako u radu smjestiti poglavlje o tematskim područjima sastavka. U poglavlju o učiteljevu čitanju sastavaka govorit će se o intervencijama ispravljanja pisanih radova te o vrednovanju i ocjenjivanju učeničkih sastavaka.

U istraživačkom će se dijelu rada najprije objasniti metodologija istraživanja. Za taj je dio rada provedeno istraživanje o zastupljenosti sastavka u nacionalnom dokumentu *Kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*. Svi će podatci istraživanja biti prikazani u tablicama po razredima: 5., 6., 7. i 8. razred osnovne škole te 1., 2., 3. i 4. razred gimnazije u potpoglavlju Rezultati istraživanja.

2. Učenički sastavak

Pisani je sastavak učenički ostvaraj na nastavi jezičnoga izražavanja. Pavličević-Franić (2005) navodi da su sastavci složena stvaralačka djelatnost kojoj prethodi dugotrajni izobrazbeni proces. Visinko (2007) pak navodi da sastavak izvrsno pokazuje stupanj učenikovih sposobnosti i vještina stvaranja pisanog teksta koje učitelji često provode kao vježbu, a prethode školskim zadaćama. Također, funkcija bi sastavka trebala biti kreativna i motivacijska. Gudelj-Velaga (1990) navodi da je sastavak lingvometodički pojam koji se odnosi na učenički tekst proizveden u razvijanju učenikovih jezičnih sposobnosti i točka odgojno-obrazovnog procesa u nastavi jezičnog izražavanja iz koje nastaju ostale etape rada te središnji sadržaj nastave stvaranja i izražavanja. Autori Bouša, Gazzari i Gazzari (2010: 10) navode da je „pisani uradak pisani tekst u kojem iskazujemo svoje znanje, misli i osjećaje u pisanom obliku. Njime se prenose jezični sadržaji od pošiljatelja primatelju bez vremenskih ili prostornih ograničenja. Pretpostavke su za uspješno komuniciranje da i pošiljatelj i primatelj razumiju isti jezik i da na putu komunikacije ne postoje smetnje. Smetnje mogu biti fizička oštećenja, nečitljiv rukopis, nepismenost, nerazumijevanje sadržaja i dr.“ Marijana Češi (2018) zaključuje da je sastavak najsloženiji i najčešći oblik jezičnoga izražavanja u nastavi hrvatskoga jezika te da je zbog svog neodređenog ustrojstva nazvan još i slobodnom tekstnom vrstom karakterističnom u didaktičkoj situaciji.

Učeničko pisano stvaralaštvo pripada posebnom poglavlju nastave jezičnoga izražavanja, a Visinko (2007) navodi da oni učenici koji češće pišu i objavljuju svoje pisane radove stječu veće samopouzdanje, usavršavaju izražavanje, obogaćuju rječnik i motivirani su za daljnje pisanje. Naravno, pisano stvaralaštvo ne mora provoditi samo u redovitoj nastavi. Postoji mnogo načina na koje učenici u osnovnoj školi mogu vježbati svoje pisano stvaralaštvo, a neki su od njih priključivanje u novinarske ili literarne družine.

Stjepko Težak (1998) dijeli dva tipa učeničkih književnih ostvaraja, a to su istinski stvaralački pokušaji i radovi koji pokazuju samo solidnu ili visoku opću pismenost. U praksi je vidljivo cijenjenje kreativnih i maštovitih sastavaka objelodanjenih u raznim dječjim časopisima, dok se ponekad zanemaruje pismenost tih istih tekstova, oslanjajući se na lektore.

2.1. Uloga i mjesto sastavka u nastavi jezičnoga izražavanja

Razvijanje učenikovih jezičnih kompetencija i pismenosti jedna je od glavnih zadaća nastave jezičnoga izražavanja budući da mu osigurava uključivanje u društvenu komunikaciju, a Karol

Visinko (2010) navodi da se jezično izražavanje bavi govornom i pisanom uporabom hrvatskoga jezika na recepcijskoj, produkcijskoj i interakcijskoj razini. Gudelj-Velaga (1990) smatra da je jedno od temeljnih ciljeva nastave jezičnoga izražavanja stvaralačka uporaba jezika, a dječje i mladenačko pisano stvaralaštvo njena uporišna točka. Rosandić (2002) navodi da je svrha jezičnoga izražavanja, u korelaciji s ostalim nastavnim područjima, razvijanje kulture govorenja, slušanja, čitanja, pisanja i prevođenja, što također navodi i Pavličević-Franić (2005), ali dodaje još da im je svrha poticanje i razvijanje učenikovih stvaralačkih izražajnih mogućnosti.

Za Dragutina Rosandića (1974), pismenost je višeznačan pojam koji u sebi obuhvaća sljedeće odrednice: pravilnost napisane riječi, odnosno gramatičko-pravopisni aspekt, izbor izražajnih sredstava, odnosno stilistički aspekt, misaoni i emocionalni fond izraza, odnosno sadržajni aspekt i strukturu izraza, odnosno kompozicijski aspekt. Prema Pavličević-Franić (2005), trima temeljnim etapama u razvijanju opće pismenosti pripadaju usvajanje velikih i malih tiskanih i pisanih slova te savladavanje tehnike pisanja; učenje pravopisnih (ortografskih) pravila i zakonitosti pisanoga jezika te razvoj stvaralačke pismenosti. Jezična djelatnost pisanja za krajnju svrhu ima ostvarivanje što veće razine pismenosti kojoj pripadaju tehnika pisanja i stvaralačko pisanje. (Pavličević-Franić, 2005) Upravo zbog toga, Visinko (2007) naglašava da proces opismenjavanja ne završava kada učenici nauče samostalno čitati i pisati nego se on odrađuje tijekom čitavog osnovnoškolskog obrazovanja i na različite načine.

Učeničko stvaranje sastavka u nastavi ostvaruje se postupno, a Gudelj-Velaga (1990) navodi da etape toga procesa određuju didaktičko mjesto u izvođenju nastave jezičnog izražavanja, a ono može biti:

- a) inicijalno ispitivanje
- b) uvježbavanje
- c) finalno ispitivanje

Inicijalnim ispitivanjem prikupljaju se podatci o učenikovoju sposobnosti za izvršavanje određenih zadataka u stvaranju vezanog teksta. Ti se podatci mogu odnositi na utvrđivanje stvarnog stanja učenikove pismenosti, što se obično obavlja početkom školske godine ili prilikom promjene nastavnika; na ovladanost oblikom izražavanja, što se utvrđuje prije uvođenja učenika u novu programsku (žanrovsku) cjelinu i na ovladanost temom kao dio uvođenja učenika u novu programsku jedinicu.

Temeljna je zadaća procesa uvježbavanja uvođenje učenika u oblik i temu pisanja. Postoji mnogo načina upoznavanja učenika s novim oblikom izražavanja, a najčešći su rad prema pisanim uzorcima i nastavnikovo usmeno tumačenje. (Gudelj-Velaga, 1990) Upoznavanje novog oblika izražavanja uključuje i usvajanje svih temeljnih odlika određenog tipa teksta. To znači da se provodi sustav jezičnih vježbi, osobito leksičkih, gramatičkih, stilističkih i kompozicijskih. Uvođenje učenika u temu provodi se raznim motivacijskim postupcima, a usmjereni su prema ovladavanju sadržajem govora. Njihov je cilj prikupljanje podataka, dok im izvori mogu biti neposredna, posredna i pripremljena stvarnost.

Sastavak se kao finalno ispitivanje ostvaruje u svrhu utvrđivanja učenikova znanja i odnosa prema temi. Također provjerava učenikovu sposobnost oblikovanja određenog tipa teksta i razinu pismenosti. Tema i oblik mogu i ne moraju biti zadani. Standardni je oblik ispita znanja u području stvaralačke pismenosti pisanje školske zadaće.

2.2. Uloga učitelja u poticanju pisanoga stvaralaštva

Učitelj je važan čimbenik u procesu razvijanja učenikove pismenosti. Visinko (2007) navodi da su mnoga istraživanja pokazala da učitelji koji s više stvaralačkoga duha pristupaju jezičnim sadržajima i koji pronalaze razne načine za motivaciju učenika, stječu bolje rezultate, veću zainteresiranost učenika te motiviranost za sve sadržaje i predmete. Učenici tako napreduju u skladu sa svojim mogućnostima, a oni koji žele i mogu više, uspijevaju to i činiti.

Prema Gudelj-Velagi (1990), nastava stvaralačke pismenosti počiva na načelu motivacije, načelu stvaralaštva, načelu razvojnosti i načelu zavičajnosti. Motivacija u nastavi stvaralačke pismenosti nastaje kada nastavnik postupno dovodi učenike u stanje samovoljnog pisanja. Ona treba biti okrenuta prema učeniku, odnosno, učenik ne bi trebao misliti i pisati onako kako misli da bi njegov učitelj očekivao jer se tako dobiva sastavak koji misaono nije potpuno učenikov. „U tom je dijelu procesa pripremanja iznimno važna motiviranost učitelja da postigne oslobođenost misli svojih učenika.“ (Visinko, 2010: 104) Budući da je to najviši stupanj motiviranosti u nastavi, za njega je važno postići sljedeće uvjete: opća atmosfera u razredu koja njeguje stvaralaštvo kao odnos prema životu, sebi i jezičnoj djelatnosti; puno povjerenje između učenika i nastavnika; nastavno iskustvo učenika. U razrednom kolektivu učenici ostvaruju mnoštvo interakcijskih odnosa razvijajući sebe, a smišljeno organizirana nastava, s naglaskom na individualne razlike učenika, potiče razvoj svakog pojedinca koji uspješno funkcionira u kolektivu. (Gudelj-Velaga, 1990)

3. Proces nastajanja učeničkog sastavka

Pavličević-Franić (2005: 98) navodi da je pisanje „složena produktivna djelatnost koja ponajprije zahtijeva poznavanje slovnoga sustava te usvajanje gramatičko-pravopisnih pravila i normi nekoga jezika“ te da se ono kao samostalna jezična djelatnost provodi u nastavi jezičnoga izražavanja, ali da bi učenik pisao bez poteškoća, valja sustavno provoditi razne oblike vježbi, jer za razliku od govora, kojega pojedinac postepeno usvaja, pisanje je djelatnost za koju su potrebne godine učenja. Pavličević-Franić (2005) navodi tri etape u nastajanju učeničkih pisanih sastavaka među kojima su prva etapa ili pripremna etapa u kojoj se stvaraju predodžbe, aktiviraju se podatci i činjenice, asocijacije pohranjene u memoriji povezane s predmetom pisanja; druga etapa koja je proces stvaranja misli u jezičnu aktivnost, odnosno pretvaranje svojih misli i predodžbi u napisani tekst i treća etapa koja je proces usklađivanja sadržaja i izraza, odnosno onoga što se piše i kako se piše.

Ogledni primjerak sastavka, odnosno uzorak, i vrijeme i mjesto pisanja sastavka dvije su bitne odrednice u poučavanju pisanja tekstova u osnovnoj školi. (Visinko, 2010) Proces pisanja rada s osnovnoškolskim učenicima autorica dijeli na četiri etape s podetapama. Prva je etapa ujedno i pripremna etapa, a pripadaju joj prvi susret s temom, odnosno misaona priprema, prikupljanje podataka i jezične građe, planiranje sastavka, odnosno izradba plana. Nakon nje, slijedi etapa pisanja po planu kojoj pripadaju prva inačica i ostale inačice sastavka. Sljedeća je etapa usavršavanja napisanoga sastavka. U njoj učenik prepravlja, ispravlja i dorađuje sastavak. Posljednja je etapa predstavljanja sastavka javnosti kojoj pripadaju uređivanje sastavka za objavljivanje i etapa objavljivanja. Poučavanje pisanju tekstova u hrvatskim osnovnim školama polazi od recepcijske razine što bi značilo poučavati po odabranim uzorcima. Visinko (2010) smatra da to nije potpuno loš način poučavanja, ali da bi se svakako trebalo poraditi na odabiru dobrih i kvalitetnih uzoraka jer nije dovoljno poučavanje po jednom uzorku, osobito ako je taj uzorak uvijek iz književne umjetnosti. Prepuštanje odabira istoga autorima udžbenika također nije rješenje budući da učitelj uvijek mora imati naglasak na učeniku kao pojedincu koji ima svoje interese, sposobnosti i potrebe različite od svakog drugog učenika.

Zdenka Gudelj-Velaga (1990) navodi da sastavak nastaje u procesu jezičnog materijaliziranja teme koja predstavlja semantički sadržaj govora, a tijek procesa nastanka sastavka može teći tako da nastavnik odredi temu sastavka s pretpostavkom da je učenicima izvanjezična građa dobro poznata, odredi temu i prikuplja potrebnu građu ili da odredi temu sastavka, a učenici sami pronalaze građu potrebnu za njegovo pisanje. Prvim se načinom pisanja učenik stavlja u

intelektualnu napetost budući da mora iznijeti svoj osobni stav prema korištenju građe za pisanje sastavka i aktiviranje jezičnih sredstava pomoću kojih će ih iznijeti. Nastajanje sastavka u kojemu se prikuplja građa složen je proces, ali dugotrajan, i motivira učenika za samostalni rad. Tijekom nastanka sastavka, vidljiva je aktualizacija jezičnih sredstava i tvorbe teksta, a proces pisanja čine sve pripremne radnje, tijek pisanja, vrednovanje i poboljšanje teksta, dok nastanku sastavka ne pripada samo jednokratni čin pisanja.

Sastavci se obično pišu u učionici ili kod kuće, ali također se mogu pisati i na izvanučioničkoj nastavi u knjižnici, ili u terenskoj nastavi, odnosno na izletu ili u obilasku kakve ustanove. Visinko (2010) navodi da treba izbjeći pisanje sastavaka samo kod kuće ili pisanje sastavaka samo na nastavi jer potonje pokazuje učiteljevo nepovjerenje prepuštanju zadatka učeniku, dok pisanje sastavaka samo kod kuće odražava učiteljevu nesposobnost poučavanja pisanju. Također je bitno učenicima odrediti točnu minutažu kada je riječ o pisanju određene vrste teksta. Preporučeno je vrijeme za stvaralačko prepričavanje 35 minuta, a za sastavljanje vijesti preporučeno je vrijeme 30 minuta. (Visinko, 2010) Ako se učeniku ponudi više vremena za pisanje, to ne znači da će biti uspješniji i rad napisati bolje, već upravo suprotno – manje će biti usredotočen na zadatak. Određivanje minutaže uspostavlja se provođenjem višekratnih provjera učeničkih pisanja u određenom vremenu kako bi se mogla standardizirati. (Visinko, 2010)

Atmosfera kod stvaranja treba biti prirodna, učeniku treba dati slobodu pisanja i dovoljno vremena za inspiraciju jer se u protivnom stvara suprotan učinak. Naravno da učenici nisu uvijek spremni i raspoloženi za pisanje pa ga u takvim situacijama treba izbjegavati i baviti se tek njegovim etapama.

3.1. Učenikovo pisanje sastavka

Kao što je već spomenuto, pisanje sastavaka učenicima nije uvijek jednostavno i često se nađu pred problemom. Mnogo je razloga za navedenu situaciju. Ponekad učenici nemaju dovoljno inspiracije, nisu motivirani, ne znaju kako bi uopće pristupili zadanoj temi, teško im je razviti kompoziciju, prenijeti riječi na papir i slično. Međutim, postoje pravila koja je pri pisanju potrebno slijediti i tako pojednostaviti proces pisanja. Karol Visinko (2010) uspješnim za pisanje sastavka smatra misaonu pripremu koja je susret s temom i oblikom izražavanja, prikupljanje podataka s pripremanjem jezične građe i izradbu plana.

Što se tiče misaone pripreme, Visinko (2010) zaključuje da je većina primjera literarno obojena, u većini je primjera misaone razradbe teme velik dio učitelja što podsjeća na školsku interpretaciju

u kojoj se pretpostavljaju učenički odgovori, a zapravo bi se trebalo promatrati svakoga učenika kao pojedinca kako bi ga se moglo uključiti u početnu fazu pisanja. Autorica također smatra da među zadacima pisanja zadana slobodna tema nema jednaku težinu kao zadana tema. U pripremnoj se fazi polazi od misaonog obuhvaćanja teme pa se tako učenik upita što zna u vezi s temom, što bi trebao i želio znati o temi, kako doći do potrebnih obavijesti i što bi želio i kako bi želio pisati o temi. S temom je potrebno uspostaviti što je više moguće veza kao što su slike, asocijacije, prijedlozi, upiti. Učenik može glasno razmišljati i zapisivati misli bez opterećenja jezičnim i stilskim obilježjima, baš onako kako mu dolaze. Dobri su postupci za ostvarivanje pripreme faze oluja ideja, mentalna mapa ili desetominutno pisanje o temi. (Visinko 2010)

Nakon misaonog pristupa temi, učenici mogu započeti s prikupljanjem građe što bi zapravo značilo istraživanje teme. To se može napraviti prikupljanjem podataka iz dugoročnog pamćenja, promatranjem stvarnosti i bilježenjem zapažanja, čitanjem različitih tekstova koji se odnose na temu. Mnogobrojni su izvori za istraživanje teme pa tako učenik može posegnuti za literaturom dostupnom u razrednoj ili školskoj knjižnici, u mjesnoj, gradskoj ili kućnoj knjižnici te na mrežnim stranicama preko računala, u školi ili kod kuće. Moguće je osigurati materijale u vrijeme nastave u učionici ili školskoj knjižnici. Isto tako, izvori se mogu crpiti i od raznih sugovornika, ali tada se zadatci ostvaruju na terenskoj ili projektnoj nastavi. Radijske i televizijske emisije, izleti, posjete raznim ustanovama također mogu biti izvori prikupljanja podataka. (Visinko, 2010)

U etapi izradbe plana, misli se sintetiziraju. Učeniku je prije pisanja potrebno obznaniti svako ograničenje u vezi sa sastavkom kao što je npr. određeni broj stranica za sastavke u osnovnoj školi, dok je u srednjoj školi to obično određeni broj riječi. Potrebno je i poučiti ga tim odrednicama pomoću različitih vježbi u kojima će shvatiti da nije bitno reći sve što se zna o temi, nego odrediti samo ono korisno. Naime, izradba je plana sažeto sređivanje prikupljenih podataka po nekom ustroju. Potrebno je odvojiti bitne podatke od onih manje bitnih, ali i odrediti redoslijed važnosti ostalih podataka. Odnosno, neki će se podatci tek spomenuti, dok će se drugi potanko opisati. Na koncu, u ovoj fazi do izražaja dolazi poznavanje osnovne kompozicijske strukture. (Visinko, 2010)

Postoji još načina kako učenicima olakšati proces nastajanja sastavka pa im tako Dragutin Rosandić (2002) prije pisanja preporučuje upitati se koji je povod za pisanje teksta, što tekstom žele postići, kome odnosno za koga pišu, zašto i s kojom namjerom pišu, žele li prenijeti kakvu obavijest, koga kritizirati, uputiti, što trebaju napisati, koji sadržaj treba prenijeti čitatelju, u kojem obliku napisati tekst. Vrlo je bitno razlikovati osobe kojima je tekst namijenjen. Također se prije

konačnog pisanja teksta učenicima savjetuje pisanje natuknica koje se uključuju u temu, logičko sređivanje natuknica i bilježaka te sređivanje prvotnoga teksta prije pisanja konačne inačice.

3.2. Tipovi vezanoga teksta

Vezanom tekstu pripadaju: opisivanje, pripovijedanje i raspravljanje. Iako međusobno povezani i isprepleteni, svaki od njih ima svoje značajke.

Opisivanje

Opisi je, prema Rosandiću (2002), vrsta vezanog teksta koja iskazuje svojstvo predmeta, osobe i pojave. Ono odgovara na pitanja kakav/kakva/kakvo i nabraja stalna, promjenjiva ili istodobna svojstva, a prema Težaku (1998) se ono zasniva na zapažanju pojava u prostoru. Jezikoslovno određenje opisa odlikuje se usporednim povezivanjem jezičnih jedinica, a sredstva su povezivanja leksička i sintaktička. Opis može započeti općom ocjenom predmeta, osobe ili pojave, iskazanom jednom ili s više rečenica. Opća se ocjena raščlanjuje i potkrepljuje te je riječ o deduktivnom ustrojstvu opisa. Osim deduktivnog opisa, postoji i induktivni opis koji podrazumijeva opisivanje od pojedinačnih prema općim karakteristikama. (Pavličević-Franić, 2005) Prema Rosandiću (2002), kriteriji su za određivanje vrste opisa viđenje stvarnosti, osjetilna utemeljenost, namjena i opisivačevo gledište. Opis može biti subjektivni – doživljajni, emocionalni, impresionistički i objektivni – stvarni, racionalni. Prema sudjelovanju osjetila, opis može biti vizualni, auditivni, olfaktivni, gustativni, taktilni i kombinirani. Prema svrsi se opis dijeli na poslovni, znanstveni, umjetnički. Međutim, Rosandić (2002) donosi podjelu metodike pismenog izražavanja na opis osobe ili portret, opis prirode ili pejzaž, opis mrtve prirode, opis unutrašnjosti ili interijer, opis otvorenoga prostora ili eksterijer, opis po slici, opis na temelju neposrednoga promatranja, opis po sjećanju, zamišljeni opis i opis prema uzorku. Dunja Pavličević-Franić (2005) ističe vanjski opis kao opis primjereniji nižim razredima osnovne škole, a unutarnji pak višim razredima osnovne škole i srednjoj školi. Budući da u vanjskom opisu prevladavaju konkretne imenice, razumljivo je njegova jednostavnost učenicima. Takav opis u sebi obuhvaća bilježenje vanjskih karakteristika, dok su u unutarnjem opisu zastupljeni apstraktni pojmovi i potrebne su razvijenije učenikove spoznajne mogućnosti.

Pripovijedanje

Pripovijedanjem se izražava zapažanje promjene u vremenu i prostoru, a pripadaju mu pričanje, prepričavanje i izvješćivanje. (Težak, 1998) Pričanjem nastaje priča koja može biti temeljena na

stvarnom događaju s izmišljenim elementima ili biti potpuno izmišljena. Može se ispriповijedati u prvom licu jednine, trećem licu jednine, kao dijalog, pismo, dnevnik ili pak u dramskom obliku. Već se na samom početku školovanja učenici susreću s pričom koju najčešće pripovijedaju u prvom licu jednine jer im je tako najlakše izraziti se, dok se kasnije tijekom školovanja nauče izražavati i drugim načinima. Prepričavanje je podvrsta pričanja koja nastaje na temelju pročitane ili poslušane priče. Stjepko Težak (1998) ističe postojanje informativnog i rekreativnog ili stvaralačkog prepričavanje. Informativno prepričavanje iznosi informacije koje su važni dijelovi neke priče, dok rekreativno prepričavanje tim informacijama dodaje nove, izmišljene elemente. „Izvješćivanje je objektivno, osjećajno, neutralno, autentično, nestvaralačko priopćavanje zapažanja o stvarnim pojavama i promjenama u vremenu. Temelji se na faktografiji, lišeno je fikcijskih elemenata.“ (Težak, 1998: 478) Sažetak, životopis, vijest i izvješće četiri su vrste izvješćivanja. (Pavličević-Franić, 2005) Sažetak ili rezime u sebi sadržava samo najosnovnije podatke iz nekoga opširnijeg teksta. Životopis ili biografija jest vrsta teksta koja kronološki donosi podatke iz nečijega života. Vijest je sažet oblik prepričavanja koji sadrži najvažnije informacije o nekom događaju, dok je izvješće slična vrsta, ali opširnija i donosi više informacija. (Pavličević-Franić, 2005)

Raspravljanje

Raspravljanje je pak najzahtjevnija vrsta stvaralačkog pisanja i nije primjerena redovitoj nastavi. Postoje tri stupnja rasprave: postavljanje teze, dokazivanje teze, potvrđivanje ili odbacivanje teze. Ovdje pripadaju problemski članak, interpretacija književnog teksta, kritika ili ocjena, polemika, esej ili ogleđ i meditacija ili razmatranje. (Težak, 1998) Interpretacija književnoga teksta učenicima se predstavlja od početka školovanja, ali tek se u višim razredima osnovne škole i u srednjoj školi učenike upoznaje s kritikom ili problemskim člankom. Problemski se članak bavi temama iz svakodnevnog života i ne obrađuje znanstvene teme. Književna interpretacija vrsta je koja argumentirano analizira djelo, ali za razliku od književne kritike, koja djelu donosi ocjenu, književna interpretacija donosi pojašnjenje. (Pavličević-Franić, 2005) Polemika jest vrsta rasprave u kojoj autor objektivno argumentira svoje teze i na taj se način suprotstavlja nečijem drugom mišljenju. (Težak, 1998) Visinko (2010) navodi da izvorni naziv eseja znači pokušaj te da se on u hrvatskoj literaturi označava kao ogleđ o književnosti. Meditacija ili razmatranje donosi objašnjenje pojmova i pojava koje se zbivaju u autoru ili oko njega. (Težak, 1998)

3.3. Kompozicija učeničkoga sastavka

Kompozicija je, prema Solaru (2005: 50), nastala od latinske riječi *compositio* od *componere* što znači složiti, sastaviti, uskladiti, a upotrebljava se za „način na koje je djelo složeno odnosno sastavljeno od nekih svojih dijelova.“ Kompozicija učeničkoga sastavka trodijelna je struktura koja se sastoji od uvoda, razrade i zaključka. Uvodni dio ne bi trebao biti dugačak, nastavak je središnji dio koji obrađuje zadanu temu, dok završni dio izriče završnu misao u vezi s temom.

Visinko (2010) kompoziciju naziva još i planom ili ustrojem sastavka, a karakterizira ju kao složenu zanatsku razinu u procesu pisanja. Posebnost se kompozicije uočava kod različitih oblika jezičnoga izražavanja; npr. u raspravljačkim je tekstovima završna misao oblikovana kao zaključak, dok je u opisnim tekstovima ona kakav dojmljivi završetak. Navođenje problema ili iznošenje teza tipično je obilježje uvoda raspravljačkih tekstova. Teze se zatim argumentima potvrđuju ili opovrgavaju, a sastavak se zaključuje mogućim rješenjem, odnosno nastavkom rasprave koja iz nekog razloga nije donijela rješenje problema. Sastavak kao opis u uvodu obično opisuje prostor u kojemu se predmet nalazi, zatim odnos predmeta i cjeline u kojoj se on nalazi te opisi njegovih sastavnih dijelova. Pripovjedni tekst kao uvod donosi početak radnje, praćenje njezina vremenskog tijeka, logičkog redoslijeda i uzročno-posljedične veze. (Visinko, 2010)

Učenicima je najteže napisati uvod i zaključak sastavka stoga je potrebno redovito provoditi određene vježbe kompozicije u čitanju i pisanju. Već se u najranijem razdoblju učenici susreću s početnom vježbom kronološkog slijeda priče; odnosno vježba određivanja kompozicije jest vježba sažimanja. Svaki puta kada se u nastavi određuju dijelovi pročitanoj tekstu, provodi se vježba kompozicije. (Visinko, 2010)

Gudelj-Velaga (1990) navodi da se razvijanje kompozicije teksta u prvom i drugom razredu ostvaruje na razini slaganja manjeg broja jedinica lako uočljivim ostvarivim redom, a tek krajem osnovnoškolskog obrazovanja učenik može samostalno uspostaviti kompoziciju na razini smišljenog kombiniranja vremenskog slijeda događaja u krećem pripovjednom tekstu strukturiranjem činjenica po logičkom slijedu ili retrospektivno.

3.4. Tematska područja učeničkih sastavaka

Odabir teme također pripada procesu nastajanja sastavka. Rosandić (2002) i Pavličević-Franić (2005) navode da se teme za učeničke sastave mogu crpiti iz raznih izvora kao što su:

- neposredna stvarnost – stvarni svijet oko učenika

- posredna stvarnost – umjetnička djela, fotografije, crteži, film, televizijske emisije, glazbena djela i slično
- pripremljena stvarnost – pokusi, različite vježbe i pripremljene situacije.

Budući da neposredna stvarnost obuhvaća svakodnevni svijet u kojemu dijete živi, očekivano je da je ona često najprimjereniji izvor tema. Postoje mnogi motivi koji pripadaju neposrednoj stvarnosti pa ih Rosandić (2002) dijeli u nekoliko krugova promatranja:

- roditeljski dom – motivi koje dijete svjesno gleda i afektivno se vezuje uz njih: radni stol, radna stolica, bakin stolac, obiteljski stol, ormar, prozori sobe i slično
- škola – i život u njoj pripadaju drugom promatračkom krugu: školska klupa, školska ploča, torba, pernica, slike u učionici, školska knjižnica i čitaonica, dvorana, dvorište i slično
- od kuće do škole – motivi koje dijete susreće na putu, u gradskoj su sredini to ulični motivi poput izloga, reklama, automobila. U seoskoj su sredini to stabla, životinje, ograde i slično. Motivi su za pismeno izražavanje: cesta, pločnik, drvoredi, jurnjava automobila, jurnjava tramvaja, kuće, žmirkanje reklama, šareni izlozi
- seoska sredina – izbor motiva prilagođen je sredini u kojoj učenik živi: kuća, dom kulture, dom zdravlja, seoska crkva, škola, moj vrt, voćnjak, vinograd, livada, bunar, pčelinjak, traktor
- gradska sredina – biraju se motivi uz koje se učenici afektivno vežu: kuće, trgovci, gradske četvrti, parkovi, vodoskoci, spomenici, ustanove, tvornice, trgovine, mostovi, neboderi, kolodvori, tržnica, igrališta
- događaji – dinamički motivi koje je potrebno prilagoditi učeničkim zapažanjima: izleti, šetnje, susret, rastanak, požar, poplava, vatromet, nogometna utakmica, sajam, prigodne svečanosti, sportski život
- ljudska bića i životinje – djeca se emotivno vežu uz ljudska bića, ali i uz životinje pa motivi mogu biti: majka, otac, brat, sestra, baka, djed, susjed, poštar, dimnjačar, kondukter, učitelj, liječnik, prodavač; mačka, pas, krava, ovca, janje, pijetao, srna...
- priroda – promatračke teme sa svojim bogatim i zanimljivim životom, motivi vezani uz floru i faunu, počevši od onih za koje su učenici najviše vezani: visibaba, ljubičica, jaglac, maslačak, tulipan, jorgovan, glog, suncokret, trava, paprat, mahovina, ivančica, maćuhica, breza, hrast...
- mrtva priroda – osim žive prirode, ona je također predmet promatranja i opisivanja: voće u zdjeli, cvijeće u vazi i slično

- slike krajolika – krajolici, odnosno pejzaži: cjelovitiji zahvat u krajoliku: voćnjak u cvatu, dozrele jabuke, voćnjak u snijegu, šumarak, šuma, proplanak, livada, polje, oranica, rijeka, jezero, more, brdo, planina, oblaci, nebo...
- prirodne pojave – učenicima se nude različiti auditivni i vizualni motivi o kojima mogu doživljeno pisati i govoriti: kiša, snijeg, mraz, grmljavina, oluja, vjetar, mećava, suton, svitanje, noć, jutro, duga, magla, svjetlost, sjena, proljetni dan, jesensko jutro...

Posredna i pripremljena stvarnost sadrže motive koji su primjereni učenicima u pojedinim razvojnim etapama: crteži, fotografije, likovne reprodukcije, elementi filmova, skulpture, umjetnička djela, televizijske emisije, pokusi, radijske emisije, gramofonske ploče...

Za razliku od navedenih autora koji uspostavljaju tročlani sustav, Gudelj-Velaga (1990) navodi četveročlani sustav ishodišta tema u nastavi izražavanja koji se odnose na:

- učenikov osobni život
- učenikov društveni život
- prirodu i zavičaj
- književnoumjetnički tekst.

Autorica (1990) također navodi da sustav ishodišta teme uključuje i gledište žanrovske usmjerenosti. U temama koje opisuju učenikov osobni život ishodišta su za temu pripovjednog karaktera, a izvještavanjem i pričanjem mogu se prezentirati iskustvene teme. Učenici stvaraju opisne tekstove obradom prostorne stvarnosti, većinom povezane s roditeljskim domom, a kako im se povećava prostorno iskustvo, samim time povećava se i izbor opisnih motiva iz osobnoga života. Teme koje obrađuju društveni život učenika u središte stavljaju učenikovu socijalnu osobnost, a uključuju sadržaje vezane za život u školi, ulici, gradu ili mjestu pa sve do razine čovječanstva i svemira. Takve se teme mogu realizirati odgovorom na pitanja, izvještavanjem, pričanjem događaja i raspravljanjem. Priroda i zavičaj ishodište su za teme za različite deskriptivne oblike, ali budući da zavičaj čine i osobe, navedeno se odnosi na duhovni i materijalni život i rad ljudi u prostoru. Ovdje se mogu naći narativni i diskurzivni oblici. Književnoumjetnički tekst jest ishodište tema što se ostvaruju u nekom od diskurzivnih oblika. Osposobljavanje učenika za ovaj način pisanja počinje prvo od odgovora na jednostavnija pitanja, a zatim se razvija prema rješavanju složenijih pitanja.

Učenici se bolje nose s rješavanjem zadataka na zadanu temu, ali svakako im ne treba uskratiti mogućnost izbora jer se tako uče rješavanju poteškoća. Kada govori o izboru, Visinko (2010) misli

na učenikov izbor jedne od ponuđenih tema, učenikov izbor sadržaja i motiva ovisno o temi te učenikov odabir jedne od ponuđenih vrsta teksta.

4. Učiteljevo čitanje učeničkih sastavaka

Pavličević-Franić (2005) i Rosandić (2002) učiteljeve intervencije ispravljanja pisanih radova dijele na jezičnu ili lingvističku i odgojnu ili pedagošku intervenciju. Prva se odnosi na upozoravanje učenika na gramatičku, pravopisnu, leksičku ili stilističku pogrešku. Učenik se na njima uči, upoznaje normu, izgrađuje individualni stil, kulturu izražavanja, usvaja zakonitosti oblikovanja teksta pa se može reći da su one obrazovnog karaktera. Potonja se odnosi na nastavnikov pisani komentar uz tekst. Na ovaj način, nastavnik želi potaknuti učenika na pisanje, pohvaliti njegov trud, urednost i točnost, pohvaliti njegove kreativne sposobnosti, bez obzira na broj pogrešaka u tekstu. Poticajni bi komentari trebali biti jasni i sažeti, a također imaju i psihološku ulogu jer kod učenika mogu potaknuti zanimanje za pisanje, biti motivacija za otklanjanje pogrešaka i razviti svijest o važnosti pisane komunikacije.

Visinko (2010) bitnim u vrednovanju učeničkih sastavaka smatra redovito (kontinuirano) vrednovanje, način ispravljanja sastavka i način ocjenjivanja sastavka. Bilo bi idealno kada bi nastavnik redovito mogao pratiti i voditi bilješke o učenikovu napredovanju te ih povremeno pokazati učenicima. Poticanje učenika na samoprocjenu također je preporučljivo. Visinko (2010) dragocjenima smatra učeničke mape u kojima se pohranjuju svi nastali radovi jer učenik tako može kritički promišljati o svojem stvaralaštvu, odabrati najbolje radove, u paru ih s kolegom prokomentirati. Razgovor o procesu poučavanja između nastavnika i učenika također ide u obostranu korist jer na taj način učenik razvija komunikacijske vještine i upoznaje svoj rad, a nastavnik bolje upoznaje svojega učenika. Raspravljjanje o ocjeni pohvalno je. Ono je jedan korak prema samovrednovanju.

Prema Težaku (1998), po zasebnim se kriterijima vrednuju dva tipa dječjeg pisanja: opća, reproduktivna pismenost, i stvaralačka, u literarnom smislu, produktivna pismenost. Najkompetentnije su osobe za ocjenjivanje učeničkih pisanih sastavaka nastavnici, ali vrednovati mogu i druge osobe poput roditelja, školskih kolega, urednika časopisa i drugih. Međutim, iako su nastavnici stručno osposobljeni za taj posao, to ne znači da im je uvijek lagano donijeti konačan sud o učenikovoj ocjeni. Radovi se vrednuju društvenim isticanjem i stručnom prosudbom što su dvije osnovne metode. (Težak, 1998) Kada se učenikov rad objavi u kakvu časopisu, kada ga učitelj objesi na pano ili što slično, on je samim time vrednovan jer je istaknut. Međutim, nagrada

ne bi trebala biti prvi odabir evaluacijske metode jer je učeniku potrebna ocjena njegova rada i truda. Učenik, kakav god zadatak izvršavao, očekuje ocjenu i objašnjenje evaluacije istoga kako bi u budućem radu izbjegao slične pogreške.

Najdestimulativnija metoda svakako je učiteljevo nečitanje radova učenika koji se silno trudi. Težak (1998) također upozorava na dvije negativne posljedice nepravilnog vrednovanja učeničkih literarnih ostvaraja, a to su prestimulacija i destimulacija. Prestimulacijom se shvaća veličanje učenikovih literarnih sposobnosti kojih nema, što ga može izgraditi u nesretnu osobu, koja se, ako ne uspije, smatra neshvaćenom u društvu. Destimulacija je pak uvjeravanje učenika u to da nije stvaralac te da nema dara za pisanje. Oba su načina pogrešna jer pravilnom stimulacijom učenika možemo potaknuti na samosvijest o sebi i svojemu načinu stvaralaštva. I Guilfordov sustav utvrđivanja sposobnosti za divergentnu produkciju¹, u suradnji s pedagoškom sastavnicom, može biti podloga pri ocjenjivanju budući da se takav evaluacijski sustav odnosi na bilo koju vrstu stvaralaštva pa tako i na dječje literarno stvaralaštvo. (Težak, 1998)

4.1. Vrednovanje i ocjenjivanje učeničkih sastavaka

Ocjena je, prema Peko-Pintarić (1999: 127), „sintetički sud znanja, sposobnosti, vještina, koji se zasniva na raznovrsnim podacima“, a razvrstava se u kvalitativne (zadovoljava, ne zadovoljava) i kvantitativne (jedan, dva, tri, četiri, pet) kategorije, dok je vrednovanje „ocjenjivanje kojemu se uvažavaju uvjeti u kojima su postignuti rezultati“ te obuhvaća skup postupaka kojima zapažamo, bilježimo i ocjenjujemo znanje, sposobnosti i vještine. (Peko-Pintarić, 1999: 134) Visinko (2010: 289) navodi da „ispraviti znači učiniti ispravnim ono što je pogrešno, loše ili nepotpuno.“ Čitajući ove definicije, vrlo se lako može zaključiti kako je vrednovanje širi pojam koji u sebi obuhvaća i ocjenjivanje te da nema vrednovanja bez ocjene.

U nastavi Hrvatskoga jezika uobičajeno je brojčano ocjenjivanje ocjenama od 1 do 5, a te ocjene imaju i svoja pridjevna određenja: nedovoljan, dovoljan, dobar, vrlo dobar i izvrstan. Uz brojčanu ocjenu postoje također i opisne ocjene koje mogu biti upute o otklanjanju pogrešaka ili poticajni

¹ *originalnost* ili sposobnost proizvodnje novih, neobičnih, izvornih, nepostojećih ideja; *fleksibilnost* ili sposobnost elastične prilagodbe novim zahtjevima, promjenama i oslobađanja od stereotipa; *fluentnost* ili brzina i količina proizvodnje misaonih i fantazijskih ostvaraja u jednom vremenskom rasponu; *osjetljivost za probleme* ili sposobnost otkrivanja nedostataka u pojavama i predmetima s umjetnošću ispravljanja i pronalaženja boljih, originalnijih rješenja; *redefinicija* ili sposobnost tumačenja poznatih pojava na novi način, funkcionalnog preoblikovanja cjeline ili odsječka za novu situaciju i za novu uporabu; *elaboracija* ili sposobnost razradbe plana, detaljiziranja, komponiranja, načina realizacije. (Težak, 1998)

komentar, o čemu piše i Težak (1998) koji naglašava da bi se o ocjeni trebalo razmišljati kao o stimulatívnoj nagradi ili destimulatívnoj kazni budući da ona može biti oboje.

Karol Visinko (2010) donosi primjer opisnih ocjena od 0 do 5 koje prikazuju stupanj pismenosti učenika osmog razreda kada je riječ o pisanju sastavaka. Ocjena 0 odnosi se na situaciju u kojoj učenik nije razvio sposobnost pisanja i nije u stanju napisati sastavak bez obzira na zadanu temu i oblik jezičnoga izražavanja te piše isključivo na razini rečenica. Za ocjenu 1, učenik ne može ostvariti niti jedan oblik jezičnog izražavanja, ali može napisati nekoliko povezanih jednostavnih rečeničnih konstrukcija koje ne čine jedinstvo i prepuni su pogrešaka. Ocjena 2 pridružuje se radu učenika koji piše jednostavnije tekstove koristeći trodijelnu kompoziciju, rječnik je uobičajen i čest, u stanju je prepričati pročitano ili poslušano. Ne snalazi se u sastavljanju teksta zadanog u novoj temi. Za ocjenu 3, učenik sastavlja složeniji tekst s jasnom kompozicijom, bolje se snalazi u prepričavanju, ali u svojim opisima ne donosi kritičko, stvaralačko i fantazijsko mišljenje. U njegovim tekstovima prevladavaju pravopisne pogreške. Za ocjenu 4, učenik sastavlja složeniji tekst jasne kompozicije u kojem je izraženo uspješno iznošenje stavova i mišljenja u skladu s temom; pokazuje maštovitost i originalnost kada opisuje događaje i doživljaje. Rijetko se u radu pojavljuju greške, a rječnik je na visokoj razini. I konačno, za ocjenu 5, učenik piše s lakoćom, izražava se sažeto i opširno, pokazuje visok stupanj izvornosti te ima razvijen, bogat rječnik, bez pravopisnih i gramatičkih pogrešaka.

Težak (1998) prilikom ocjenjivanja uspostavlja sljedeće sastavnice koje je potrebno promotriti: sadržaj, tekstovnu vrstu, kompoziciju, stil, gramatiku i pravopis i vanjštinu teksta. Nastavnik prilikom ocjenjivanja mora odgovoriti na sljedeća pitanja u okviru navedenih sastavnica:

1. Sadržaj (Što je stvoreno?): Je li tekst proizvod solidne pismenosti; je li tekst primjereni stvaralački domet, je li tema aktualna, nova, važna, zanimljiva, je li tema neaktualna, otrcana, beznačajna, nezanimljiva; je li sadržaj izvoran; je li sadržaj istinit (umjetnički istinit u beletrističkim tekstovima, logički istinit u racionalnim tekstovima), je li sadržaj iscrpan (dan s mjerom: ni premalo ni previše)?
2. Oblik (Kako je sadržaj oblikovan?): je li funkcionalno izabran tekstovni tip (pjesma, crtica, priča, dijalog, igrokaz, scenarij, feljton, esej, koserija, pismo, kritika, polemika, itd.); je li odabrana kompozicija (dramska, uzročno-posljedična, kronološka, retrospektivna, razbarušena, itd.) originalna i funkcionalna?
3. Izraz (Kako je sadržaj izražen?): je li sretno izabran idiom (standardni, dijalektni, žargonski, mješoviti, idiolektni); je li stil: a) izvoran, b) prilagođen sadržaju i namjeni, c)

banalan, praznoslovan, bombastičan, siromašan ili svjež, silovit, melodičan, ritmičan, bogat; je li gramatičko-pravopisna pravilnost: a) strogo poštivana, b) neopravdano zanemarena, c) iz stilskih razloga funkcionalno kršena?

Nakon što učitelj ocjenjivač odgovori na pitanja, odnosno obuhvati sve navedene sastavnice, donosi konačan kriterij kojemu treba biti dosljedan prilikom ocjenjivanja sastavaka.

Bouša, M. Gazzari i Ž. Gazzari (2010) bitnim pri ocjenjivanju pisanih uradaka smatraju sastavnice koje odgovaraju na sljedeća pitanja: je li postignuta precizna razradba zadane teme; jesu li podatci dobro i osmišljeno organizirani (struktura teksta/uvoda, razradba, zaključak); je li tema iscrpno obrađena; je li autor iznio osobna stajališta; je li zbroj zadanih riječi (za veličinu rada/sastavka) u skladu s traženim; je li rad na vrijeme završen i predan?

Pavličević-Franić (2005) navodi da će se nastavnik prilikom ocjenjivanja sastavka koristiti metodom općeg dojma; metodom zasnovanoj na usporedbi uzoraka nekoliko sastavaka; metodom zasnovanoj na osnovi ispunjenja svrhe pisanja sastavka; analitičkom metodom koja u sebi obuhvaća logičku stranu sastavka, kompozicijsku strukturu sastavka, stilsku razinu sastavka, gramatičko-pravopisnu pravilnost sastavka i vanjski izgled sastavka. Uzevši sve sastavnice u obzir, nastavnik će donijeti konačan sud o ocjeni. Moguće je nagraditi stilski dobar tekst iako je pun pogrešaka, a uz brojčanu ocjenu nastavnik može napisati i opisnu ocjenu koja će djelovati motivirajuće kod učenika.

Pavličević-Franić (2005) preporučuje da je nakon pisanja sastavka uvijek dobro provesti ispravak cijelog sastavka ili samo pojedinih rečenica u kojima su učenici pogriješili. Iako učitelj ima ulogu ispravljača, sve je veća potreba u taj proces uključiti i učenika. Naime, postavlja se pitanje na koji način ocijeniti pogrešku u sastavku; treba li je samo označiti i utvrditi, utvrditi je i ispraviti ili pak označiti samo kategoriju pogreške. Visinko (2010) navodi da je u hrvatskoj nastavnoj praksi uvažen potonji način ocjenjivanja, a učeničke se pogreške označavaju dogovorenim znacima: pravopisne se podcrtaju jednom crtom, gramatičke dvjema crtama, stilske valovitom crtom, a sadržajne isprekidanom crtom.

Pema Peko-Pintarić (1999), ocjenjivanje učeničkih pisanih radova nije uvijek moguće, a trebalo bi se isticati samo pozitivno, dobro zamišljeno, lijepo izraženo te izbjegavati mjerenje osjećaja, uspoređivanje s ostalima i podvođenje standardima.

5. Opis metodologije istraživanja

Budući da je učenički sastavak dijelom nastave jezičnoga izražavanja, ali i cjelokupne nastave Hrvatskoga jezika, za potrebe je ovoga rada provedeno istraživanje o njegovoj zastupljenosti u nacionalnom dokumentu *Kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*. Cilj je prikazati i analizirati zadane ishode učenja u svim trima područjima Hrvatskoga jezika koji se odnose na učenički sastavak te sadržaje i preporuke za njihovo ostvarivanje. Svi će podatci biti prikazani u tablicama po razredima: 5., 6., 7. i 8. razred osnovne škole te 1., 2., 3. i 4. razred gimnazije.

5.1. Rezultati istraživanja

U sljedećem poglavlju prikazat će se rezultati provedenoga istraživanja o zastupljenosti učeničkoga sastavka u nacionalnom dokumentu *Kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*. Najprije će u zasebnom potpoglavlju biti prikazani rezultati istraživanja za osnovu školu, zatim u sljedećem potpoglavlju rezultati istraživanja za srednju školu, odnosno gimnaziju.

5.1.1. Osnovna škola

Budući da se učenikovo stvaranje sastavka u nastavi ostvaruje postupno, samim je tim jasno kako taj proces započinje već tijekom osnovnoškolskog obrazovanja. U sljedećem će se poglavlju prikazati analiza učeničkoga sastavka u tablicama za 5., 6., 7. i 8. razred.

Tablica 1. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području A. Hrvatski jezik i komunikacija – 5. razred

5. razred		
A. Hrvatski jezik i komunikacija		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
OŠ HJ A.5.4. Učenik piše tekstove trodijelne strukture u skladu s temom.	– piše sastavak / tekst trodijelne strukture u skladu sa slobodno odabranom ili zadanom temom – utvrđuje temu: čita i istražuje o temi u različitim izvorima, povezuje temu sa stečenim znanjem i iskustvom	– tekstovi: stvaralačko prepričavanje, e-poruka; školska zadaća – pravopisni sadržaji: veliko početno slovo u

	<ul style="list-style-type: none"> – piše bilješke o temi: u natuknicama navodi podteme razrađujući temu – opisuje osobu navodeći pojedinosti i iskazujući svoj doživljaj osobe – pripovijeda kronološki nižući događaje povezujući rečenice tako da sljedeća proizlazi iz prethodne – služi se novim riječima koje je čuo ili pročitao istražujući o temi – provjerava točnost informacija – točno citira i navodi ime autora – piše veliko početno slovo u jednorječnim i višerječnim imenima: vlastite imenice i posvojni pridjevi, – služi se pravopisom radi poštivanja pravopisne norme – piše u skladu s usvojenim gramatičkim i pravopisnim pravilima 	<p>imenima kontinenata, država, naseljenih mjesta i zavičajnih mjesta s obzirom na pripadnost; piše zarez odvajajući usklik i vokativ od ostatka rečenice</p>
<p>preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda: A.5.4., A.6.4., A.7.4. i A.8.4.:</p> <p>Faze procesa pisanja: 1. pripremna faza: prvi susret s temom (misaona priprema), prikupljanje podataka i građe, planiranje (izrada plana); 2. faza pisanja po planu (različite inačice); 3. faza usavršavanja (prepravljavanje, ispravljanje, dorada); 4. faza predstavljanja javnosti (uređivanje za objavljivanje, objavljivanje);</p> <p>Izvori informacija: stručnjaci ili drugi pojedinci, školske ili narodne/gradske knjižnice, internet.</p>		
<p>OŠ HJ A.5.5. Učenik oblikuje tekst i primjenjuje znanja o promjenjivim i nepromjenjivim riječima na oglednim i čestim primjerima.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – razlikuje morfološke kategorije kojima se uspostavljaju veze među riječima: rod, broj, padež, lice i vrijeme – prepoznaje infinitiv, glagolski pridjev radni, pomoćne glagole – izriče prezent, perfekt i futur I. – razlikuje opće i vlastite imenice, opisne, posvojne i gradivne pridjeve – uočava padeže kao različite oblike iste riječi na čestim i oglednim primjerima – provodi stupnjevanje pridjeva na uporabnoj razini – provodi (i, gdje je potrebno, bilježi) glasovne promjene u riječima 	<ul style="list-style-type: none"> – morfološke kategorije: rod, broj, padež, lice i vrijeme – nepromjenjive vrste riječi: prilozi, prijedlozi, veznici, usklici i čestice; promjenjive vrste riječi: glagoli, imenice, pridjevi.

	– razlikuje nepromjenjive riječi u službi: izricanja okolnosti radnje, odnosa među riječima i povezivanja i preoblake rečenice	
--	--	--

Ako se pogleda Tablicu 1., tada se uočava da su u predmetnom području Hrvatski jezik i komunikacija u 5. razredu osnovne škole zastupljena dva odgojno-obrazovna ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak. U prvome ishodu: *Učenik piše tekstove trodijelne strukture u skladu s temom.*, poglavito u njegovoj razradi, razvidno je da se učenike usmjerava na pisanje sastavka uz poštivanje trodijelnoga ustroja, zatim na istraživanje teme, pisanje bilježaka, provjeravanje točnosti informacija te pravilnoga citiranja. Također se u okviru ovoga odgojno-obrazovnoga ishoda uočava zastupljenost opisivanja i pripovijedanja te primjena usvojenih gramatičkih i pravopisnih pravila s osobitim obzirom na pisanje velikoga početnog slova. Donesene su i preporuke koje se odnose na odgojno obrazovne ishode A.5.4., A.6.4., A.7.4. i A.8.4. u kojima su razvidne četiri etape procesa pisanja sastavaka koje bi učenik trebao slijediti. U drugom istaknutom odgojno-obrazovnom ishodu: *Učenik oblikuje tekst i primjenjuje znanja o promjenjivim i nepromjenjivim riječima na oglednim i čestim primjerima.* naglasak je na primjeni gramatičkoga znanja, što je osobito razvidno u razradi ishoda te u sadržajima, pri čemu se sugerira učenikovo oblikovanje teksta u kojemu treba pokazati svoje jezično znanje.

Tablica 2. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području B. Književnost i stvaralaštvo – 5. razred

5. razred		
B. Književnost i stvaralaštvo		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
OŠ HJ B.5.4. Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta.	<ul style="list-style-type: none"> – oblikuje uratke u kojima dolazi do izražaja kreativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje na temelju jezičnih vještina, aktivnoga rječnika i stečenoga znanja – istražuje, eksperimentira i slobodno radi na temi koja mu je bliska – poštuje tuđe intelektualno vlasništvo – stvara na narječju / mjesnome govoru, improvizira ili dramatiizira tekst i priprema za izvedbu, izražava se pokretom i plesom, crta slikovnicu, ilustrira priču i druge uratke prema vlastitoj zamisli – razvija vlastiti potencijal za stvaralaštvo 	

preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:

Učeniku se nudi stvaralački način izražavanja i mogućnost dokazivanja u kreativnome izričaju koji je bitno drukčiji od klasične provjere znanja. Aktivnosti se mogu ostvarivati individualnim i timskim radom. Ishod se prati i ne podliježe vrednovanju. Učitelj cijeni učenikovu samostalnost i poštuje njegove mogućnosti. Učenik predstavlja uradak razrednomu odjelu, a učitelj ga može nagraditi ocjenom za izniman trud. Ishodom se ostvaruju međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj, Učiti kako učiti, Poduzetništvo, Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije.

Učenički se sastavak ostvaruje i u području Književnost i stvaralaštvo u 5. razredu osnovne škole što je razvidno iz Tablice 2. te jednog navedenog ishoda: *Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta.* Osim u samom nazivu odgojno-obrazovnoga ishoda, u razradi je uočljiv naglasak na učenikovo stvaralačko izražavanje budući da ga se usmjerava na kreativnost i originalnost, istraživanje i eksperimentiranje, a koje iskazuje temeljem stečenih vještina i stečenoga znanja poštujući tuđe intelektualno vlasništvo. Sadržaji za ostvarivanje spomenutog odgojno-obrazovnog ishoda nisu navedeni, ali navedene su preporuke koje opet stavljaju naglasak na učenikovu kreativnost i samostalnost, poštujući njegove mogućnosti.

Tablica 3. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području A. Hrvatski jezik i komunikacija – 6. razred

6. razred		
A. Hrvatski jezik i komunikacija		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
OŠ HJ A.6.4. Učenik piše pripovjedne i opisne tekstove prema planu pisanja.	<ul style="list-style-type: none"> – izrađuje plan pisanja: sažima prikupljene podatke, uspoređuje podatke prema važnosti, određuje glavni cilj pisanja s obzirom na svrhu pisanja – raspoređuje sadržaj u skladu sa strukturom: dijelove plana oblikuje u manje cjeline – opisuje poštujući redosljed promatranja – opisuje objektivno razvijajući tekst na temelju asocijacija usporedno povezujući rečenice – pripovijeda s različitih gledišta s istaknutim uzročno-posljedičnim vezama – piše pripovjedne i opisne tekstove prema planu pisanja – pronalazi podatke u različitim izvorima prema svojim interesima i potrebama 	<ul style="list-style-type: none"> – tekstovi: portret, opis prostora, prepričavanje s promjenom gledišta, pozivnica; školska zadaća – pravopisni sadržaji: veliko početno slovo u imenima pokrajina, krajeva, dijelova naselja (gradske četvrti, trgovi, ulice, parkovi); piše redne brojeve; piše pravopisne znakove: točka sa zarezom, dvotočka, trotočka i zagrada

	<ul style="list-style-type: none"> – preuzima i upotrebljava različite oblike informacija poštujući načela zaštite intelektualnoga vlasništva – piše veliko početno slovo u jednorječnim i višerječnim imenima 	
<p>OŠ HJ A.6.5. Učenik oblikuje tekst i primjenjuje jezična znanja o promjenjivim vrstama riječi na oglednim i čestim primjerima.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – prepoznaje osobne, posvojne, povratno-posvojnu, povratnu, pokazne i upitne zamjenice – točno upotrebljava u govoru i pismu glagolske imenice, glagolski pridjev trpni; glavne i redne brojeve – upotrebljava u govoru i pismu glagolske oblike za izricanje vremena i načina – provodi (i, gdje je potrebno, bilježi) glasovne promjene u riječima 	<ul style="list-style-type: none"> – morfološke kategorije: rod, broj, lice, glagolske kategorije: vrijeme, način, vid, prijelaznost: povratni glagol – glagolski oblici za izricanje vremena: aorist, imperfekt, pluskvamperfekt, futur II.; glagolski načini: imperativ, kondicional I., kondicional II. (na razini prepoznavanja); glagolska imenica; glagolski pridjev trpni (na razini prepoznavanja); zamjenice (na razini prepoznavanja); brojevi

Dva su odgojno-obrazovna ishoda uočljiva u predmetnom području Hrvatski jezik i komunikacija u 6. razredu osnovne škole što jasno prikazuje Tablica 3. U prvome ishodu: *Učenik piše pripovjedne i opisne tekstove prema planu pisanja*. razvidno je usmjeravanje učenika na izradu plana pisanja, raspoređivanje sadržaja, pripovijedanje s različitih vrsta gledišta, poštujući pravopisne sadržaje, poglavito pisanje velikoga slova. Tekstovi za ostvarivanje navedenoga ishoda su opis prostora, prepričavanje s promjenom gledišta i pozivnica. Drugi odgojno-obrazovni ishod: *Učenik oblikuje tekst i primjenjuje jezična znanja o promjenjivim vrstama riječi na oglednim i čestim primjerima*. usmjerava učenika na primjenu gramatičkog znanja što je osobito vidljivo u razradi ishoda i u sadržajima za ostvarivanje-odgojno obrazovnih ishoda.

Tablica 4. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području B. Književnost i stvaralaštvo – 6. razred

6. razred		
B. Književnost i stvaralaštvo		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda

<p>OŠ HJ B.6.4. Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – oblikuje uratke u kojima dolazi do izražaja kreativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje na temelju jezičnih vještina – istražuje, eksperimentira i slobodno radi na temi koja mu je bliska – snima fotografije prema motivima, snima kratke filmove (isječke), osmišljava kostime i scenografiju, organizira kvizove, oblikuje glagoljično pismo različitim likovnim tehnikama i stvara druge uratke prema vlastitoj zamisli 	
<p>preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda: Učeniku se nudi stvaralački način izražavanja i mogućnost dokazivanja u kreativnome izričaju koji je bitno drukčiji od klasične provjere znanja. Aktivnosti se mogu ostvarivati individualnim i timskim radom. Ishod se prati i ne podliježe vrednovanju. Učitelj cijeni učenikovu samostalnost i poštuje njegove mogućnosti. Učenik predstavlja uradak razrednomu odjelu, a učitelj ga može nagraditi ocjenom za izniman trud. Ishodom se ostvaruju međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj, Učiti kako učiti, Poduzetništvo, Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije.</p>		

Tablica 4. pokazuje da je u području Književnost i stvaralaštvo za 6. razred osnovne škole također istaknut samo jedan odgojno obrazovni ishod u kojemu se ostvaruje učenički sastavak: *Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta.* U razradi je ishoda razvidno usmjeravanje učenika na izražavanje kreativnosti, originalnosti, eksperimentiranje i istraživanje. Sadržaji nisu navedeni, ali istaknute su preporuke kao smjernice što uspješnije razrade ishoda.

Tablica 5. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području A. Hrvatski jezik i komunikacija – 7. razred

7. razred		
A. Hrvatski jezik i komunikacija		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
<p>OŠ HJ A.7.4. Učenik piše objektivne pripovjedne tekstove u skladu s temom i prema planu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – pripovijeda objektivno: promatra i prati događaj, zapaža tijek događaja i uključenost sudionika događaja poštujući točnost i istinitost činjenica – odgovara na pitanja tko sudjeluje u događaju, što se događa, gdje se i kada događa i koji je uzrok događaja (zašto i kako?) – poštuje načelo sažetosti, potpunosti, aktualnosti, točnosti i uvjerljivosti 	<ul style="list-style-type: none"> – tekstovi: vijest, komentar, izvješće, pismo, obavijest; školska zadaća – pravopisni sadržaji: veliko početno slovo: ustanove, društva, pokreti, epohe, povijesni događaji; piše zarez: nizanje, naknadno

	<ul style="list-style-type: none"> – ponovno čita i pregledava napisani tekst radi usavršavanja teksta služeći se pravopisom i rječnicima -uočava i izostavlja suvišne riječi (pleonazme) u govoru i pismu – razlikuje činjenice od mišljenja i stavova – uspoređuje informacije iz različitih izvora radi procjene pouzdanosti, točnosti i autorstva – selektivno i kritički preuzima informacije iz različitih izvora – piše veliko početno slovo u jednorječnim i višerječnim imenima – razlikuje upravni i neupravni govor u pismu 	<p>dodavanje, umetanje i isticanje; piše česte kratice i pokrate; točno piše pravopisne znakove u rečenici: dvotočka, navodnici, polunavodnici, crtica, spojnica, kosa crta</p>
<p>OŠ HJ A.7.5. Učenik oblikuje tekst i primjenjuje znanja o sintaktičkom ustrojstvu rečenice na oglednim i čestim primjerima.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – objašnjava sintaktičko ustrojstvo rečenice na oglednim i čestim primjerima – razlikuje značenje i službu padeža u rečenici – objašnjava stilski neobilježeni i stilski obilježeni red riječi u rečenici na oglednim i čestim primjerima – razlikuje glasovne promjene: sibilizacija, palatalizacija, jotacija, nepostojani a – provodi (i, gdje je potrebno, bilježi) glasovne promjene u riječima – imenuje naglaske u hrvatskome standardnom jeziku 	<ul style="list-style-type: none"> – zamjenice, glasovne promjene, sintaktičko ustrojstvo rečenice: predikat, subjekt, objekt (glagoli po predmetu radnje), priložne oznake: mjesto, vrijeme, način, uzrok; atribut, apozicija

Promatrajući Tablicu 5., u predmetnom području Hrvatski jezik i komunikacija za 7. razred osnovne škole uočavaju se dva odgojno-obrazovna ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak. U prvome ishodu: *Učenik piše objektivne pripovjedne tekstove u skladu s temom i prema planu.*, poglavito u njenoj razradi, razvidno je da se učenike usmjerava na objektivno pripovijedanje sastavka poštujući određena načela, zatim provjeravanje napisanoga rada, organiziranje informacija, vodeći računa o pisanju velikoga početnog slova. Sadržaji potrebni za ostvarivanje navedenog odgojno-obrazovnoga ishoda jesu: vijest, komentar, izvješće, pismo i obavijest. U

drugom odgojno-obrazovnom ishodu: *Učenik oblikuje tekst i primjenjuje znanja o sintaktičkom ustrojstvu rečenice na oglednim i čestim primjerima.* naglasak je na primjeni gramatičkog znanja, što je vidljivo u razradi ishoda koji sugeriraju učenikovo dobro poznavanje gramatičkih pravila pri oblikovanju teksta.

Tablica 6. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području B. Književnost i stvaralaštvo – 7. razred

7. razred		
B. Književnost i stvaralaštvo		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
OŠ HJ B.7.4. Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta.	<ul style="list-style-type: none"> – oblikuje uratke u kojima dolazi do izražaja kreativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje na temelju usvojenih jezičnih vještina – istražuje, eksperimentira i slobodno radi na temi koja mu je bliska – snima radiopriloge, izvodi monolog, sudjeluje u sudnici i parlaonici, organizira tematsku izložbu, istražuje književnu i jezičnu baštinu i stvara druge uratke prema vlastitoj zamisli – razvija vlastiti potencijal za stvaralaštvo 	
<p>preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:</p> <p>Učeniku se nudi stvaralački način izražavanja i mogućnost dokazivanja u kreativnome izričaju koji je bitno drukčiji od klasične provjere znanja. Aktivnosti se mogu ostvarivati individualnim i timskim radom. Ishod se prati i ne podliježe vrednovanju. Učitelj cijeni učenikovu samostalnost i poštuje njegove mogućnosti. Učenik predstavlja uradak razrednomu odjelu, a učitelj ga može nagraditi ocjenom za izniman trud. Ishodom se ostvaruju međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj, Učiti kako učiti, Poduzetništvo, Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije.</p>		

U predmetnom je području: Književnost i stvaralaštvo za 7. razred osnovne škole istaknut jedan odgojno-obrazovni ishod, što pokazuje Tablica 6. Navedeni ishod glasi: *Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta.* U razradi je ishoda razvidno usmjeravanje učenika na pisanje sastavaka u kojima dolazi do izražaja kreativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje. Također, učenik radi na temi koja mu je bliska, razvijajući vlastiti potencijal za stvaralaštvo. Osim pisanja, učenik sudjeluje u raznim kreativnim zadacima. Sadržaji nisu navedeni, ali navedene su preporuke kao smjernice za ostvarivanje odgojno obrazovnih ishoda.

Tablica 7. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području
A. Hrvatski jezik i komunikacija – 8. razred

8. razred		
A. Hrvatski jezik i komunikacija		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
<p>OŠ HJ A.8.4. Učenik piše raspravljačke tekstove u skladu s temom i prema planu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – pristupa temi s istraživačkoga, problemskog i kritičkog gledišta te nudi moguća rješenja – istražuje temu uzimajući u obzir različite dokaze, primjere i iskustva – jasno izražava stav i oblikuje temu iznoseći predodžbe, misli, znanja, asocijacije, stavove, prosudbe, iskustva i osjećaje – određuje način pristupa temi i s tim usklađuje stilski izraz – piše tekst s prepoznatljivom komunikacijskom funkcijom u kojem dolaze do izražaja: svjesnost i proces razlaganja zamisli – doraduje, skraćuje i jezično dotjeruje tekst za predstavljanje – izabire slikovni materijal koji pojašnjava tekst koji piše – piše tekst u zadanim veličinama s obzirom na vrijeme i dužina teksta – piše veliko početno slovo u jednorječnim i višerječnim imenima – točno piše pravopisne znakove u rečenici 	<ul style="list-style-type: none"> – tekstovi: osvrt, problemski članak, prezentacija (PowerPoint, Prezi i dr.), životopis, osvrt; školska zadaća – pravopisni sadržaji: veliko početno slovo: blagdani, praznici, kulturne, umjetničke, političke, znanstvene i druge društvene priredbe; pravopisni znakovi: izostavnik, upitnik s uskličnikom i uskličnik s upitnikom; zarez u nezavisnosloženim i zavisnosloženim rečenicama

<p>OŠ HJ A.8.5. Učenik oblikuje tekst i primjenjuje znanja o rečenicama po sastavu na oglednim i čestim primjerima.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – razlikuje jednostavne i složene rečenice – objašnjava složene rečenice s obzirom na broj predikata i s obzirom na vrstu sklapanja surečenica – razlikuje vrste nezavisnosloženih rečenica – razlikuje odnosne i neodređene zamjenice u službi vezničkih riječi – priložnu rečenicu izriče glagolskim priložima (preobluka) – razlikuje vrste zavisnosloženih rečenica 	<p>– rečenica po sastavu, nezavisnosložena rečenica, zavisnosložena rečenica: predikatna, subjektivna, atributna, (vrste zavisnosloženih rečenica), mjesna, vremenska, namjerna, načinska, uzročna, uvjetna (vrste priložnih rečenica); glagolski prilozi</p>
---	--	---

Tablica 7. također prikazuje ostvarivanje učeničkoga sastavka u predmetnom području Hrvatski jezik i komunikacija za 8. razred osnovne škole. Ovdje su istaknuta dva odgojno-obrazovna ishoda koja se odnose na učenički sastavak. U prvom istaknutom odgojno-obrazovnom ishodu: *Učenik piše raspravljačke tekstove u skladu s temom i prema planu.*, razvidno je usmjeravanje učenika različitim pristupima temi, poticanju izražavanja vlastitoga stava, kao i određivanju stilskoga izraza, stavljajući naglasak na poštivanje pravopisnih načela, poglavito pisanja velikoga početnoga slova i pravopisnih znakova. U drugom odgojno-obrazovnom ishodu: *Učenik oblikuje tekst i primjenjuje znanja o rečenicama po sastavu na oglednim i čestim primjerima.* naglasak je na primjeni gramatičkoga znanja prilikom oblikovanja sastavka, poglavito poznavanju rečenica po njihovu sastavu.

Tablica 8. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području B. Književnost i stvaralaštvo – 8. razred

8. razred		
B. Književnost i stvaralaštvo		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
<p>OŠ HJ B.8.4. Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – oblikuje uratke u kojima dolazi do izražaja kreativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje na temelju usvojenih jezičnih vještina – istražuje, eksperimentira i slobodno radi na temi koja mu je bliska 	

	<p>– piše osvrt na kulturni događaj, uređuje razredne novine, izrađuje godišnjak razrednog odjela, izrađuje različite priručnike, organizira književne večeri i stvara druge uratke prema vlastitoj zamisli</p> <p>– razvija vlastiti potencijal za stvaralaštvo</p>	
<p>preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda: Učeniku se nudi stvaralački način izražavanja i mogućnost dokazivanja u kreativnome izričaju koji je bitno drukčiji od klasične provjere znanja. Aktivnosti se mogu ostvarivati individualnim i timskim radom. Ishod se prati i ne podliježe vrednovanju. Učitelj cijeni učenikovu samostalnost i poštuje njegove mogućnosti. Učenik predstavlja uradak razrednomu odjelu, a učitelj ga može nagraditi ocjenom za izniman trud. Ishodom se ostvaruju međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj, Učiti kako učiti, Poduzetništvo, Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije.</p>		

Naime, Tablica 8. prikazuje ostvarivanje učeničkoga sastavka u području Književnost i stvaralaštvo za 8. razred osnovne škole. U navedenoj se tablici nalazi jedan odgojno-obrazovni ishod: *Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta.* U razradi je ishoda razvidno da se učenike usmjerava oblikovanju sastavaka u kojima do izražaja dolazi njihova kreativnost i originalnost. Učenik istražuje i eksperimentira te razvija vlastiti potencijal za stvaralaštvo. Sadržaji nisu navedeni, ali navedene su preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u kojima je razvidno da se učeniku nudi stvaralački način izražavanja koji je drugačiji od klasične provjere znanja i da se time potiče njegova samostalnost.

Na koncu analize zadanih ishoda učenja koji se odnose na učenički sastavak u svim trima područjima Hrvatskoga jezika u osnovnoj školi, može se uočiti kako se učenički sastavak ostvaruje u dvama predmetnim područjima: A. Hrvatski jezik i komunikacija i B. Književnost i stvaralaštvo, dok se u području C. Kultura i medij učenički sastavak ne ostvaruje. Razvidno je da su u 5., 6., 7., i 8. razredu u predmetnom području Hrvatski jezik i komunikacija istaknuta dva odgojno-obrazovna ishoda koja se odnose na učenički sastavak sa zadanim sadržajima za njihovo ostvarivanje. U prvome je ishodu uvijek naglasak na ostvarivanju učeničkoga sastavka poštujući pravopisna pravila, dok je u drugom istaknutom ishodu za ostvarivanje učeničkoga sastavka naglasak na primjeni gramatičkoga znanja. Preporuka za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda istaknuta je samo u 5. razredu u predmetnom području Hrvatski jezik i komunikacija u ishodu: A.5.4. *Učenik piše tekstove trodijelne strukture u skladu s temom.*, ali odnosi se i na ishode A.6.4., A.7.4., A.8.4. U predmetnom području Književnost i stvaralaštvo razvidan je jedan odgojno-obrazovni ishod koji promiče učenički sastavak, a koji je jednak u svim četirima razredima: *Učenik*

se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta. Sadržaji nisu navedeni, ali navedene su preporuke u kojima je razvidno kako navedeni odgojno-obrazovni ishod učeniku nudi stvaralački i kreativni način izražavanja koji se razlikuje od klasične provjere znanja.

5.1.2. Srednja škola

Proces opismenjavanja ne završava u osnovnoj školi već se provodi tijekom čitavoga obrazovanja. Učenici se i u srednjoj školi susreću sa sastavkom što će biti prikazano u ovom poglavlju. Naime, u nastavku će se analizirati 1., 2., 3. i 4. razred gimnazije.

Tablica 9. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području A. Hrvatski jezik i komunikacija – 1. razred gimnazije

1. razred gimnazije		
A. Hrvatski jezik i komunikacija		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
<p>SŠ HJ A.1.4. Učenik piše tekstove opisnoga i pripovjednog diskursa u kojima ostvaruje obilježja funkcionalnih stilova u skladu sa svrhom i željenim učinkom na primatelja.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – planira pisanje tekstova s obilježjima opisnoga i pripovjednoga diskursa u skladu s određenom strukturom, oblikom te administrativnim i publicističkim funkcionalnim stilom – istražuje različite izvore informacija i primjenjuje ih pri oblikovanju teksta: prikuplja, razvrstava i povezuje informacije i ideje u skladu s temom i svrhom pisanja – služi se informacijama poštujući prava intelektualnoga vlasništva – razlikuje jezična i strukturna obilježja opisnoga i pripovjednog diskursa – oprimjeruje obilježja administrativnoga i publicističkog stila – oblikuje sadržajno i logički povezan tekst primjenjujući jezična i strukturna obilježja pripovjednoga i opisnoga diskursa – primjenjuje pravopisna i jezična pravila hrvatskoga standardnog jezika i obilježja funkcionalnoga stila teksta koji oblikuje 	<ul style="list-style-type: none"> – pripovijedanje, opisivanje; jezična i strukturna obilježja opisa i pripovijedanja; natuknica; plan pisanja vezanoga teksta opisnoga i pripovjednog diskursa; obilježja administrativnoga i publicističkog stila – pravopisni sadržaji: pisanje vlastitih imena (osobnih i zemljopisnih), pisanje određenih i neodređenih pridjeva, pisanje brojeva, pisanje složenih glagolskih oblika

preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:
 Učenik piše najmanje tri opisna ili pripovjedna teksta: vezani tekst pripovjednoga i opisnog diskursa, putopis, životopis.
 Preporučeni su tekstovi: vijest, izvješće, opis, reportaža, putopis, životopis, intervju, autobiografija, vezani tekst pripovjednoga i opisnog diskursa.
 Sadržaji odgojno-obrazovnih ishoda A.1.1., A.1.2., A.1.3. i A.1.4. integracijski su povezani s nastavnim područjima književnost i stvaralaštvo i kultura i mediji i s ostalim ishodima nastavnoga područja hrvatski jezik i komunikacija.

Za razliku od osnovne škole gdje su u području Hrvatski jezik i komunikacija zastupljena po dva odgojno-obrazovna ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak, u 1. je razredu gimnazije zastupljen jedan odgojno-obrazovni ishod koji se odnosi na učenički sastavak. Navedeni je ishod vidljiv u Tablici 9.: *Učenik piše tekstove opisnoga i pripovjednog diskursa u kojima ostvaruje obilježja funkcionalnih stilova u skladu sa svrhom i željenim učinkom na primatelja.* U razradi je ishoda razvidno usmjeravanje učenika planiranju pisanja sastavaka u određenim stilovima, istraživanju i služenju raznim informacijama, zatim razlikovanju opisnog i pripovjednog diskursa, s naglaskom na pravopisna i jezična pravilima. Osim sadržaja za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda, istaknute su i preporuke o količini pisanja tekstova i o preporučenim tekstnim vrstama.

Tablica 10. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području B. Književnost i stvaralaštvo – 1. razred gimnazije

1. razred gimnazije		
B. Književnost i stvaralaštvo		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
SŠ HJ B.1.4. Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut tekstem.	– oblikuje radove služeći se različitim tehnikama, oblicima izražavanja i medijima – predstavlja svoj rad individualno ili timski	
preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda: Učenik priprema i oblikuje radove, potaknut tekstem ili umjetničkim djelom, u kojima do izražaja dolazi kreativnost, inovativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje. Nastavnik potiče učenike na stvaralački način izražavanja. Ishod se može ostvarivati individualnim i timskim radom, u korelaciji s likovnom i glazbenom umjetnošću i/ili na temelju usvojenih znanja i vještina iz likovne i glazbene umjetnosti. Učenik svoje radove može prikupljati u učeničkoj mapi. Ostvarivanje ishoda vrednuje se formativno. Nastavnik cijeni učenikovu samostalnost i poštuje njegove mogućnosti. Učenik predstavlja svoj rad u školi i izvan škole, u stvarnom i digitalnom okružju.		

Tablica 10. prikazuje nastavno područje Književnost i stvaralaštvo za 1. razred gimnazije. Razvidno je da se ovdje nalazi jedan odgojno-obrazovni ishod u kojemu se ostvaruje učenički

sastavak: *Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut tekstom.* U razradi je ishoda razvidno da se učenike usmjerava oblikovanju radova služeći se različitim tehnikama, oblicima izražavanja i medijima te predstavljanju rada individualno ili timski. Sadržaji nisu navedeni, ali navedene su preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u kojima je razvidno poticanje učenika na stvaralački način izražavanja u korelaciji s drugim predmetima.

Tablica 11. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području A. Hrvatski jezik i komunikacija – 2. razred gimnazije

2. razred gimnazije		
A. Hrvatski jezik i komunikacija		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
<p>SŠ HJ A.2.4. Učenik piše izlagačke tekstove u kojima ostvaruje obilježja funkcionalnih stilova u skladu sa svrhom teksta i željenim učinkom na primatelja.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – oblikuje koncept za pisanje izlagačkih tekstova u skladu s određenom strukturom, oblikom i funkcionalnim stilom: administrativnim, publicističkim, znanstveno-popularnim – istražuje različite izvore informacija služeći se naprednim pretraživanjem – odabire valjane informacije s obzirom na svrhu teksta – analizira jezično-strukturna obilježja izlagačkih tekstova te ih oblikuje prema modelu – oblikuje prema konceptu prikaz popularno-znanstvenog ili stručnog članka – prepravlja tekst u skladu s povratnim informacijama – samostalno oblikuje anketni obrazac u tiskanome i/ili elektroničkome obliku – primjenjuje pravopisna i jezična pravila hrvatskoga standardnog jezika i obilježja funkcionalnoga stila teksta koji oblikuje 	<ul style="list-style-type: none"> – jezična i strukturna obilježja izlagačkih tekstova; jezična i strukturna obilježja prikaza, sažetka, stilska obilježja znanstveno-popularnog i stručnoga članka – pravopisni sadržaji: pisanje pravopisnih znakova na razini rečenice

preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:

Učenik piše najmanje tri izlagačka teksta: prikaz znanstveno-popularnog ili stručnog članka, koncept, motivacijsko pismo.

Preporučeni su tekstovi: sažetak, prikaz znanstveno-popularnog i/ili stručnog članka i anketnoga obrasca, motivacijsko pismo, koncept, interpretacijski školski esej. Preporučuje se da se započne s poučavanjem i uvježbavanjem pisanja interpretacijskoga školskog eseja, ali da ga se sumativno ne vrednuje. Učeniku se mora najprije omogućiti postupno uvježbavanje i ovladavanje oblikovanja interpretacijskog školskog eseja.

Sadržaji odgojno-obrazovnih ishoda A. 2. 1, A. 2. 2, A. 2. 3 i A. 2. 4 integracijski su povezani s nastavnim područjima književnost i stvaralaštvo i kultura i mediji i s ostalim ishodima nastavnih područja hrvatski jezik i komunikacija.

I u 2. je razredu gimnazije u području Hrvatski jezik i komunikacija zastupljen jedan odgojno-obrazovni ishod u kojemu se ostvaruje učenički sastavak, što je i vidljivo iz Tablice 11.: *Učenik piše izlagačke tekstove u kojima ostvaruje obilježja funkcionalnih stilova u skladu sa svrhom teksta i željenim učinkom na primatelja.* U razradi je ishoda vidljivo usmjeravanje učenika oblikovanju koncepta za pisanje izlagačkih tekstova, istraživanju različitih informacija, samostalnom oblikovanju anketnih obrazaca, s naglaskom na primjenu pravopisnih i jezičnih pravila, poglavito na pisanju pravopisnih znakova na razini rečenice. Osim sadržaja za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda, istaknute su i preporuke o potrebnoj količini pisanja tekstova i o preporučenim tekstnim vrstama.

Tablica 12. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području B. Književnost i stvaralaštvo – 1. razred gimnazije

2. razred gimnazije		
B. Književnost i stvaralaštvo		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
SŠ HJ B.2.4. Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut tekstem.	– oblikuje radove služeći se različitim tehnikama, oblicima izražavanja i medijima – predstavlja svoj rad individualno ili timski	
preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda: Učenik priprema i oblikuje radove, potaknut tekstem ili umjetničkim djelom, u kojima do izražaja dolazi kreativnost, inovativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje. Nastavnik potiče učenike na stvaralački način izražavanja. Ishod se može ostvarivati individualnim i timskim radom, u korelaciji s likovnom i glazbenom umjetnošću i/ili na temelju usvojenih znanja i vještina iz likovne i glazbene umjetnosti. Učenik svoje radove može prikupljati u učeničkoj mapi. Ostvarivanje ishoda vrednuje se formativno. Nastavnik cijeni učenikovu samostalnost i poštuje njegove mogućnosti. Učenik predstavlja svoj rad u školi i izvan škole, u stvarnom i digitalnom okružju.		

Ako se pogleda Tablicu 12., tada se uočava da se u području Književnost i stvaralaštvo za 2. razred gimnazije nalazi jedan odgojno-obrazovni ishod u kojemu se ostvaruje učenički sastavak. U ishodu: *Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut tekstom.*, poglavito u njegovoj razradi, razvidno je da se učenike usmjerava oblikovanju radova služeći se različitim tehnikama, oblicima izražavanja i medijima te predstavljanju rada individualno ili timski. Sadržaji nisu navedeni, ali navedene su preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u kojima je razvidno poticanje učenika na stvaralački način izražavanja u korelaciji s drugim predmetima.

Tablica 13. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području A. Hrvatski jezik i komunikacija – 3. razred gimnazije

3. razred gimnazije		
A. Hrvatski jezik i komunikacija		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
<p>SŠ HJ A.3.4. Učenik piše upućivačke i raspravljačke tekstove u kojima ostvaruje obilježja funkcionalnih stilova u skladu sa svrhom teksta i željenim učinkom na primatelja.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – oblikuje plan pisanja upućivačkih i raspravljačkih tekstova u skladu s određenom strukturom, oblikom i funkcionalnim stilom administrativnim, publicističkim, znanstveno-popularnim – oblikuje raspravljačke tekstove prema modelu i u skladu s jezično-strukturnim i stilskim obilježjima raspravljačkog diskursa – oblikuje upućivačke tekstove prema modelima – istražuje različite izvore informacija i razlikuje primarne od sekundarnih izvora – navodi bibliografske jedinice i citira stručnu literaturu – sažima prikupljene informacije i oblikuje sadržajno i logički povezan tekst – primjenjuje pravopisna i jezična pravila hrvatskoga standardnog jezika i obilježja funkcionalnoga stila teksta koji oblikuje 	<ul style="list-style-type: none"> – jezična i strukturna obilježja upućivačkih i raspravljačkih tekstova – pravopisni sadržaji: pravila citiranja.
<p>preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda: Učenik piše najmanje tri upućivačka ili raspravljačka teksta: uputa, molba, komentar. Preporučeni tekstovi: esej, kolumna, uputa, usporedni školski esej; molba, reportaža, rasprava, komentar. Sadržaji odgojno-obrazovnih ishoda A. 3. 1., A. 3. 2., A. 3. 3. i A. 3. 4. integracijski su povezani s nastavnim područjima književnost i stvaralaštvo i kultura i mediji i s ostalim ishodima nastavnoga područja hrvatski jezik i komunikacija.</p>		

U 3. razredu gimnazije u području Hrvatski jezik i komunikacija uočljiv je jedan odgojno-obrazovni ishod koji se odnosi na ostvarivanje učeničkog sastavka, što je razvidno iz Tablice 13., a on glasi: *Učenik piše upućivačke i raspravljačke tekstove u kojima ostvaruje obilježja funkcionalnih stilova u skladu sa svrhom teksta i željenim učinkom na primatelja.* U razradi je navedenoga ishoda razvidno usmjeravanje učenika pisanju upućivačkih i raspravljačkih tekstova, istraživanju informacija, zatim navođenju bibliografskih jedinca, sažimanju informacija, oblikovanju sadržaja i povezanosti teksta. Naglasak je na pravopisnim sadržajima, poglavito na pravilnom citiranju. Osim sadržaja za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda, istaknute su i preporuke o količini pisanja tekstova i o preporučenim tekstnim vrstama.

Tablica 14. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području B. Književnost i stvaralaštvo – 3. razred gimnazije

3. razred gimnazije		
B. Književnost i stvaralaštvo		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
SŠ HJ B.3.4. Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut tekstom.	– oblikuje radove služeći se različitim tehnikama, oblicima izražavanja i medijima – predstavlja svoj rad individualno ili timski	
preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda: Učenik priprema i oblikuje radove, potaknut tekstom ili umjetničkim djelom, u kojima do izražaja dolazi kreativnost, inovativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje. Nastavnik potiče učenike na stvaralački način izražavanja. Ishod se može ostvarivati individualnim i timskim radom, u korelaciji s likovnom i glazbenom umjetnošću i/ili na temelju usvojenih znanja i vještina iz likovne i glazbene umjetnosti. Učenik svoje radove može prikupljati u učeničkoj mapi. Ostvarivanje ishoda vrednuje se formativno. Nastavnik cijeni učenikovu samostalnost i poštuje njegove mogućnosti. Učenik predstavlja svoj rad u školi i izvan škole, u stvarnom i digitalnom okružju.		

Ako se pogleda Tablicu 14., tada se uočava da se u području Književnost i stvaralaštvo za 3. razred gimnazije nalazi jedan odgojno-obrazovni ishod u kojemu se ostvaruje učenički sastavak: *Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut tekstom.* U razradi je ishoda razvidno da se učenike usmjerava oblikovanju radova služeći se različitim tehnikama, oblicima izražavanja i medijima te predstavljanju rada individualno ili timski. Sadržaji nisu navedeni, ali navedene su

preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u kojima je razvidno poticanje učenika na stvaralački način izražavanja u korelaciji s drugim predmetima.

Tablica 15. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području A. Hrvatski jezik i komunikacija – 4. razred gimnazije

4. razred gimnazije		
A. Hrvatski jezik i komunikacija		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
SŠ HJ A.4.4. Učenik piše raspravljačke tekstove u kojima ostvaruje obilježja funkcionalnih stilova u skladu sa svrhom teksta i željenim učinkom na primatelja.	<ul style="list-style-type: none"> – oblikuje plan pisanja raspravljačkih tekstova u skladu s određenom strukturom, oblikom i funkcionalnim stilom (administrativnim, publicističkim, znanstveno-popularnim, znanstvenim) – procjenjuje informacije s obzirom na pouzdanost, vjerodostojnost, točnost, autorstvo i gledište – oblikuje sadržajno i logički povezani tekst – primjenjuje pravopisna i jezična pravila hrvatskoga standardnog jezika i obilježja funkcionalnoga stila teksta koji oblikuje 	<ul style="list-style-type: none"> – jezična i strukturna obilježja raspravljačkog teksta: teza, argument, protuargument, zaključak; jezična obilježja znanstvenog stila; jezična i strukturna obilježja kritike, polemike i školskog raspravljačkog eseja – pravopisni sadržaji: pisanje glasova u dodiru
<p>preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda</p> <p>Učenik piše najmanje dva raspravljačka teksta: kritika, polemika.</p> <p>Preporučeni su tekstovi: kritika, polemika, recenzija, raspravljački esej, referat.</p> <p>Sadržaji odgojno-obrazovnih ishoda A. 4. 1., A. 4. 2., A. 4. 3., A. 4. 4. integracijski su povezani s nastavnim područjima književnost i stvaralaštvo i kultura i mediji i s ostalim ishodima nastavnih područja hrvatski jezik i komunikacija.</p>		

Kao i u prethodnim razredima, i u 4. je razredu gimnazije u području Hrvatski jezik i komunikacija vidljiv jedan odgojno-obrazovni ishod u kojemu se ostvaruje učenički sastavak. Naime, ako se pogleda Tablicu 15., tada se može uočiti ishod: *Učenik piše raspravljačke tekstove u kojima ostvaruje obilježja funkcionalnih stilova u skladu sa svrhom teksta i željenim učinkom na primatelja.* U razradi je razvidno usmjeravanje učenika oblikovanju plana pisanja raspravljačkih tekstova, odabiru informacija, zatim oblikovanju sadržaja. Naglasak je na primjeni pravopisnih i jezičnih pravila te na obilježjima funkcionalnoga stila. Uz navedeni su ishod istaknute i preporuke o količini pisanja tekstova i o preporučenim tekstnim vrstama.

Tablica 16. Zastupljenost odgojno-obrazovnih ishoda u kojima se ostvaruje učenički sastavak u predmetnom području B. Književnost i stvaralaštvo – 4. razred gimnazije

4. razred gimnazije		
B. Književnost i stvaralaštvo		
odgojno-obrazovni ishod	razrada ishoda	sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda
SŠ HJ B.4.4. Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut tekstom.	<ul style="list-style-type: none"> – oblikuje radove služeći se različitim tehnikama, oblicima izražavanja i medijima – predstavlja svoj rad individualno ili timski 	
<p>preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda:</p> <p>Učenik priprema i oblikuje radove, potaknut tekstom ili umjetničkim djelom, u kojima do izražaja dolazi kreativnost, inovativnost, originalnost i stvaralačko mišljenje.</p> <p>Nastavnik potiče učenike na stvaralački način izražavanja. Ishod se može ostvarivati individualnim i timskim radom, u korelaciji s likovnom i glazbenom umjetnošću i/ili na temelju usvojenih znanja i vještina iz likovne i glazbene umjetnosti. Učenik svoje radove može prikupljati u učeničkoj mapi.</p> <p>Ostvarivanje ishoda vrednuje se formativno. Nastavnik cijeni učenikovu samostalnost i poštuje njegove mogućnosti. Učenik predstavlja svoj rad u školi i izvan škole, u stvarnom i digitalnom okružju.</p>		

Ako se pogleda Tablicu 16., tada se uočava da se u području Književnost i stvaralaštvo za 4. razred gimnazije nalazi jedan odgojno-obrazovni ishod u kojemu se ostvaruje učenički sastavak: *Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut tekstom.* U razradi je ishoda razvidno da se učenike usmjerava oblikovanju radova služeći se različitim tehnikama, oblicima izražavanja i medijima te predstavljanju rada individualno ili timski. Sadržaji nisu navedeni, ali navedene su preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u kojima je razvidno poticanje učenika na stvaralački način izražavanja u korelaciji s drugim predmetima.

Na koncu analize zadanih ishoda učenja koji se odnose na učenički sastavak u svim trima područjima Hrvatskoga jezika za gimnaziju, može se uočiti kako se učenički sastavak ostvaruje u dvama predmetnim područjima: A. Hrvatski jezik i komunikacija i B. Književnost i stvaralaštvo, dok se u području C. Kultura i medij učenički sastavak ne ostvaruje. Razvidno je da je u 1., 2., 3., i 4. razredu u predmetnom području Hrvatski jezik i komunikacija istaknut jedan odgojno-obrazovni ishod koja se odnose na učenički sastavak sa zadanim sadržajima za njegovo ostvarivanje. Razvidno je usmjeravanje učenika pisanju tekstova opisnog i pripovjednog karaktera u 1. razredu, zatim pisanju izlagačkih tekstova u 2. razredu, upućivačkih i raspravljčkih u 3. razredu pa sve do raspravljčkih u 4. razredu, s primjenom pravopisnih i jezičnih pravila. U predmetnom području Književnost i stvaralaštvo razvidan je jedan odgojno-obrazovni ishod koji

promiče učenički sastavak, a koji je jednak u svim četirima razredima: *Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut tekstom.* Sadržaji nisu navedeni, ali navedene su preporuke u kojima je razvidno kako navedeni odgojno-obrazovni ishod učeniku nudi mogućnost kreativnog, inovativnog i originalnog izražavanja te stvaralačkog mišljenja.

5. Zaključak

Učenički sastavak pripada složenoj stvaralačkoj djelatnosti kojoj prethodi dugotrajan proces poučavanja. Osim toga, sastavak se definira i kao lingvometodički pojam koji se odnosi na učenički tekst proizveden u razvijanju učenikovih jezičnih sposobnosti. Budući da je sastavak bitan dio nastave jezičnoga izražavanja, u radu se govorilo o njegovu mjestu i ulozi upravo u tom dijelu nastave. Važno je istaknuti učiteljevu ulogu u poticanju pisanoga stvaralaštva jer se pokazalo da učitelji koji s više stvaralačkog duha pristupaju sadržajima stječu bolje rezultate i veću motiviranost kod učenika. Pisanje je djelatnost za koju su potrebne godine učenja, pa kako bi učenik pisao bez poteškoća, potrebno je sustavno provoditi razne oblike vježbi za kompoziciju, tipove vezanoga teksta i slično. Očekivano, nije uvijek jednostavno potaknuti učenike na pisanje stoga postoje određena pravila za što jednostavniji proces pisanja. Najbitnije su misaona priprema, prikupljanje podataka te izradba plana. I odabir teme pripada procesu nastajanja sastavka, a one se mogu crpiti iz raznih izvora koji su podijeljeni u krugove neposredne, posredne te pripremljene stvarnosti. Posebno je poglavlje u radu posvećeno učiteljevu čitanju sastavka čije se intervencije ispravljanja dijele na jezičnu i odgojnu. U radu se prikazalo i vrednovanje i ocjenjivanje učeničkih sastavaka. Iako je u nastavi Hrvatskoga jezika uobičajeno brojčano ocjenjivanje ocjenama od 1 do 5, učeničkim je sastavcima preporučljivo pridružiti i opisne ocjene, a nerijetko i izbjegavati njihovo vrednovanje.

U istraživačkom se dijelu rada nastojalo prikazati i analizirati ishode učenja u nacionalnom dokumentu *Kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* u svim trima područjima Hrvatskoga jezika koji se odnose na učenički sastavak te sadržaje i preporuke za njihovo ostvarivanje u 5., 6., 7. i 8. razredu osnovne škole te u 1., 2., 3. i 4. razredu gimnazije.

Analizom odgojno-obrazovnih ishoda svih četiriju razreda osnovne škole razvidna je zastupljenost učeničkog sastavka u dvama od tri predmetna područja: Hrvatski jezik i komunikacija te Književnost i stvaralaštvo. Učenički sastavak ne ostvaruje se u predmetnom području Kultura i medij. Osim toga, u svim su razredima osnovne škole u predmetnom području Hrvatski jezik i komunikacija zastupljena dva odgojno-obrazovna ishoda, dok je u području Književnost i stvaralaštvo zastupljen samo jedan ishod. U potonjem je području i ishodu učeniku dana veća sloboda prilikom stvaranja sastavka, dok su u ishodima iz područja Hrvatski jezik i komunikacija uglavnom zadane tekstne vrste u kojima se piše sastavak. U gimnaziji se učenički sastavak također ostvaruje u područjima Hrvatski jezik i komunikacija te Književnost i stvaralaštvo, a u području

se Kultura i medij ne ostvaruje. Ishodi u području Književnost i stvaralaštvo učeniku gimnazije, kao i učeniku osnovne škole, daju veću slobodu prilikom pismenog izražavanja. Područje Hrvatski jezik i komunikacija u gimnaziji, za razliku od istoga područja u osnovnoj školi, donosi samo jedan odgojno-obrazovni ishod s određenim tekstnim vrstama među kojima su tekstovi opisnog i pripovjednog karaktera, izlagački tekstove, upućivački te raspravljajući tekstovi. Ova tema svakako treba biti predmetom istraživanja i analiza budući da je učenički sastavak vrlo bitan u nastavi jezičnoga izražavanja i zastupljen, kao što je razvidno, u svim razredima osnovne škole i gimnazije.

6. Literatura i izvori

1. Bouša, Dubravka; Gazzari, Marija; Gazzari, Željko: *Esej za 5... i drugi oblici pisanih uradaka*, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
2. Češi, Marijana: *Stvaranje pisanjem*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2018.
3. Gudelj-Velaga, Zdenka: *Nastava stvaralačke pismenosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
4. Narodne novine. 2019. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. NN 10/2019. Zagreb: Narodne novine, d.d. Pristup ostvaren 12.10.2022.
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_01_10_215.html
5. Pavličević-Franić, Dunja: *Komunikacijom do gramatike*, Alfa, Zagreb, 2005.
6. Peko, Ana; Pintarić, Anđelka: *Uvod u didaktiku Hrvatskoga jezika*, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pedagoški fakultet, Osijek, 1999.
7. Rosandić, Dragutin: *Od slova do teksta i metateksta*, Profil, Zagreb, 2002.
8. Rosandić, Dragutin: *Pismene vježbe u nastavi hrvatskog ili srpskog jezika*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1974.
9. Solar, Milivoj: *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
10. Težak, Stjepko: *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
11. Visinko, Karol: *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskoga jezika – pisanje*, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
12. Visinko, Karol: „*Proces stjecanja pismenosti*“ u zborniku *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika*, Naklada Slap i Agencija za odgoj i obrazovanje, Zagreb, 2007.